

АВТОХТОНИ

Автор:

Марія Галіна

АВТОХТОНИ

Марія Семенівна Галіна

Марія Галіна – відома російська поетка та письменниця українського походження, біолог за освітою, лауреат численних літературних премій з поезії, прози та фантастичної прози (зокрема двічі – персональної премії Бориса Стругацького). Химерна проза Марії Галіної набула визнання критиків та завоювала любов читачів.

Роман «Автохтони» російською вийшов друком у 2015 році і був відзначений критикою як одна з найяскравіших літературних подій року.

До безіменного міфічного міста, яке багатьом, однак, видається знайомим, прибуває такий самий безіменний герой – людина без імені і без персональної історії. Взагалі, він начебто мистецтвознавець, який приїхав, щоб написати статтю про постановку безмалі столітньої давнини опери «Смерть Петронія».

Тіні оживають, місто наповнюється вихідцями з минулого, яке начебто давно завершилося, але водночас триває. Оперна співачка, вбита просто на сцені ревним коханцем, відроджується у власній напівбожевільній праонуці; офіціантка в місцевому кафе працює тут, за її власними словами, з кінця XVIII століття, а всюдисущий старигань, якого головний герой винаймає як консультанта, схоже, і зовсім вічний. Усі разом вони формують дивну і відмерлу расу стародавніх мешканців цього міста – похмурих і загадкових автохтонів...

Марія Галіна

АВТОХТОНИ

© М. С. Галіна, 2015

© І. Я. Ківа, переклад українською, 2016

© Л. П. Вировець, художнє оформлення, 2016

© ТОВ «Видавництво Фоліо», 2016

***

І більша благодать в описі німф, ніж в описі медалей.

І більша благодать в описі походження гігантів, ніж в описі придворного етикету.

І більша благодать в описі Мелюзіни, ніж в описі кавалерії і артилерії.

І більша благодать в описі підземного гірського народу, ніж в описі фехтування і залицянь.

Парацельс

...коли видно блудні вогники, це означає неминучий занепад країни.

Парацельс

- Що це таке? - сформулював він незаперечно. - Прохідна кімната?

Він тільки-но збирався сказати, що цілком влаштовує, красно дякую, але тут двері до, як він гадав, комірки, розчахнулися, і повз нього, гупаючи берцями, вервечкою пройшли два здоровезних байкери, мідно-рудий та русявий, обидва у чорній шкірі, блискучих клепках, шипах і ланцюжках. Ані на нього, ані на чергувальницю вони не звернули уваги.

- Еге ж. У нас, розумієте... трошки ремонт.

На сайті нічого про ремонт не було. Він похмуро роздивлявся синенький п'ятитомник Гайдара на поличці (чому Гайдар?) і думав, що напише в них на форумі всілякі прикrostі. Так ім і треба.

Задумалася, почухала плече носом. Він проти волі замилювався - не кожен так може.

- Є одна, щоправда, там фарбою сильно тхне.

Він уявив, як сидить на ліжку в самісіньких трусах, а повз, туди й сюди, ходять байкери.

- Фарбою тхне. Ясно. Гарзд, ведіть.

Вікно пред'являло пікселі бурих і зеленуватих черепичних дахів, обсиджених тарілочками супутникових антен. Посеред кімнати стирчали заляпані побілкою козла. Фарбою, так, тхнуло, і добряче. Але він любив цей запах.

- Муляри вже закінчили. А художниця приходить вдень. І йде до шостої. Вона вам не заважатиме.

Вона встигла розмалювати лише одну стіну: суворий чоловік, погрожуючи гігантською логарифмічною лінійкою, обіймав жінку, яка випускала опасистого голуба.

Радянське стає модним. А колись здавалося, прости, Господи, сранню сумною.

- Ну ось, - радісно сказала чергувальниця, - файна кімната, еге ж?

Чоловік із логарифмічною лінійкою покосився на нього з докором.

- Поснідати де можна? У вас?

– Ой, ні, в нас же ремонт. У «Криниці» можна. Як вийдете, відразу праворуч. Вони рано відчиняються. В них омлет. І запіканка. І сирники з варенням. І недорого.

Вона була зовсім юна, а молодим завжди хочеться їсти.

Він похитав головою, розкрив сумку і почав розкладати речі на ліжку, поруч із пласкою гіркою постільної білизни, яка пахла пранням.

* * *

Полив'яні горщики, грубі нефарбовані балки... Безодня смаку. «Криниця», а як же ж.

Жінка за стійкою, повновида, ще молода, дуже домашня, кивнула до нього і крадькома позіхнула.

– Як завжди?

Вона не посміхалася, але здавалося, що посміхається. Тільки приховано. Таємно. Лише до нього.

Від подумав про яечню і відкинув цю думку. Замовив сирну запіканку та каву.

– Хочете, бальзаму наллю? До кави? Бонусом. Бо щось прохолодно.

– Напевно, – сказав він. – Напевно, що так. Дякую.

Мокрий сніг за вікном надавав затишку байдужому харчовому простору.

На календарі в неї за спиною два кошеняти гралися клубочком шерсті. Календарі з кошенятами популярніші від календарів з немовлятами. Не всі люблять дитинчат, а кошенят – всі. До того ж дитину й зурочити недовго. Не варто на неї дивитися чужим людям. А над кошенятками можна розчулюватися скільки заманеться. Життя кошеняти, врешті-решт, ніц не варте.

Він забрав тацю і влаштувався за столиком біля вікна. Буфетниця розкрила покетбука в яскравій обкладинці та заглибилася у читання, але, перехопивши його погляд, підвела голову. Я не посміхаюся тобі тільки тому, що ти можеш подумати, що це входить у сервіс, а я не хочу, щоб ти так думав, здавалося б, говорило її обличчя.

– Смачно?

Бруківкою прогуркотів фургончик, вичавлюючи снігову кашу на вузький низенький тротуар. На рожевому боці строкатіла реклама молочних продуктів, він не розібрав назви. Жалюзі в будинку навпроти злетіли вгору, відкривши вітрину сувенірної крамниці.

– Дякую, дуже смачно.

Запіканка була із цукатами і щедро политою збитими вершками.

– Заходьте ще. – Вона нарешті посміхнулася.

Буденна привітність, це нічого не означає. Просто їх тут добре муштрують.

– Дякую. До речі... як ви гадаєте, що таке «вертіго»?

– Щось, що можна вертіти? – Спокійні сірі очі вивчали його обличчя, і, вже впевненіше, вона сказала: – Запаморочення?

Він кивнув і вийшов із неприємним відчуттям, що вона, намагаючись догодити, прочитала його думки.

Входячи, пасажири віталися з кондукторкою. Він протер долонею скло, саме вчасно, щоб побачити, як біля мокрої огорожі ринку декілька фургончиків вивантажують квіти, оберемки квітів. Товсте зелене листя, відвалюючись, мокло в підталому снігу. Ще одна площа, спорожнілі фонтани, сірі будиночки з ліпниною, клопітливі люди розставляють мокрі відра, знову квіти, багрянні, жовті, бузкові на сірій бруківці...

– І як вам у нас?

Голомозому сумному чоловічкові з великим носом і плямистою рукою на рукоятці масивної тростини навіть не довелося нахилитися, такий він був маленький.

– Ні-ні, там, позаду, вільно, – вів далі чоловічок із поспіхом, бачачи, що він має намір звільнити сидіння. – Просто іноді хочеться поговорити, знаєте. Я-от саме позаду і примощуся.

Чоловічок зник із поля зору, але відразу ж, влаштувавшись позаду, постукав по плечу, повертаючи до себе увагу. Він напружився – не любив чужих доторків.

– Нічого, – сказав він. – Колоритно.

– Ринок, Собор, Театр, Старий Ринок... Це зупинки так називаються. До речі, бачите он той сірий будинок, де дріада на фронтоні? Коли дощ іде, вона плаче. А легенду про неї знаєте?

– У архітектора померла від чахотки донька, – припустив він.

– Припустимо, у власника. А архітектор...

– Був її нареченим.

– Це ж треба, – здивувався старий. – Ви таки читали путівник!

– Ні. Просто здогадався.

Він покрадьки поглянув на годинник – у чужому місті час завжди тягнеться повільно.

– А як ви здогадалися, що я приїжджий?

– Кожного ранку, – сказав старий, – буквально кожного ранку тут сідають одні й ті самі люди. Я їх знаю. А вас – ні. До того ж у вас немає парасольки. В мене теж немає, але мені можна. Я виходжу, коли цей гидкий мокрий сніг вже припиняється. Але ті, кому вранці на роботу, обов'язково ходять із парасолькою. З маленькою чорною складаною парасолькою.

На мармурових облявках порожнього фонтана сиділи голуби, бліді, гладенькі; він спочатку подумав, що це прикраси, але потім один із них ворухнувся.

– Я міг перечекати негоду в кав'ярні. Я, власне, так і зробив.

– Ось я і кажу, приїжджай. Якби жили тут, у вас була б із собою парасолька і не довелося б перечікувати негоду в кав'ярні.

Він підвівся із сидіння, яке було приємно нагріте його власним задом.

– Радий був познайомитися, містере Холмс, – сказав він і попрямував до виходу.

* * *

Оперний театр був схожий на торт. Заяложена метафора, так-так, він знає. Кремові вежки, безешні ляпанці муз та амурів. Щоправда, торт зазвичай мовчить, а тут стіни розпирала музика, бравурна та причеплива. Ніхто, ну буквально ніхто не може зрівнятися з Матильдою моєю. Літній поважний вахтер трохи підвівся. Він уже був зібрався дістати посвідчення – було в нього одне гарне посвідчення, однак вахтер кивнув і з гідністю, проте голосно, перекриваючи уславлення незрівнянної Матильди, сказав:

– Вітольд Олегович там, у залі.

Дзеркальний двійник сховався йому назустріч, а потім зник, бо дзеркало залишилося за спиною, втім, відразу ж грюкнули бічні двері й на майданчик вискочив хтось із моторошною пташиною головою.

– Я так не можу! – сказав монстр.

Маска закривала верхню частину обличчя, і було видно, що в монстра ображені губи та драглисті щоки літньої людини.

– У ній неможливо співати! Я йому казав, це ж... зовсім інакше резонує, та й... я повітря не можу набрати нормально, цей мерзенний дзьоб! Мерзенний! А він ще вимагає, щоб ми в цьому ходили весь час, звикали. Як взагалі до цього можна

звикнути? Я йому що, хлопчисько?

- У комедії дель арте, - сказав він, - грали в масках. І нічого.

- Змовилися всі, чи що? - Монстр широким жестом зсунув маску на потилицю - чорний блискучий дзьоб тепер стирчав над його головою, наче ріг жука-носорога. - Дель арте, дель арте... Ви самі співати в масці пробували?

У монстра були стражденні очі з припухлими нижніми повіками.

- Леоніде, ну досить клеїти дурня, повернися.

Цей був енергійний, у джинсах і замшевому піджаку. І без маски.

- Я співак, - сказав Леонід із сумом, - не лицедій. Співак.

- Хто б сумнівався. Йди до зали. Будь ласка. Потім поговоримо.

«Ось тобі жовтець, ось волошки, ось мімози, ось і троянди, і левкою квітки; лілії, конвалії, чари весни, бальзаміни та жасмини, аромату сповнені», - лунало з-за дверей. Чи то цей нещасний фармацевт Міллер так бездарно переклав, чи то воно в Герця так і було, він не знав. Бальзаміни та жасмини, Господи Боже ж ти мій.

Леонід гірко махнув рукою і поплентався назад. У дверях він зачепився дзьобом за одвірок, стихшено матюкнувся і зник у мороці.

- Коротко концепція е такою, - Вітольд підгорнув рукав замшевого піджака і заклопотано поглянув на годинник. - Коротко. Присядемо?

Він подумав, що Вітольд е старшим, ніж здається. Просто слідкує за собою і дотримує неформального стилю в одязі.

Вони сіли на банкетку, вкриту кармазиновим плюшем. Жіночі голоси за напівпричиненими дверима й далі з захопленням кльочили про жовтець та волошки. Сопрано, мецо-сопрано.

– Уявіть, – Вітольд підніс голос, – зачарований замок. Ну, палац Іоланти. Вродливі люди, яскраві шати, зелені, червоні, й троянди, троянди всюди. Квітуча складність середньовіччя, розумієте? І ось вона... Вона сліпа, бо краса – лише навколо неї, а за огорожею, ну просто кошмар за огорожею, розпад, тління... Зовнішній світ, він їй огидний, розумієте? Вона своєю сліпотою наче вибудовує навколо себе заповідний рай, дивний сад, куди немає доступу бруталній реальності. Безгрішне легке життя, вона й сама каже, мовляв, чого це раніше не знала я ані туги, ані горя, ані сліз, і всі дні плинули, бувало, серед звуків небесних та руж? Це ж усе – в передчутті гріхопадіння, у передчутті жаху. І сама вона – в білому й золотому, і промінь прожектора пливе за нею, і прекрасне, прекрасне обличчя! І коли тенор із баритоном, ну, із цим нехлюем Леонідом, ви ж бачили його, вони... ну, жахливі просто потвори, в чорному, коричневому, незграбному, в страшних масках... І Водемон – потвора, й Робер, і посланець, і сам король. Вони з'являються в заказаному вертограді, ці двоє, баритон співає про Матильду...

– Не люблю цієї арії.

– Хто ж її любить! Утерта, нав'язлива, агресивна. Ще б пак. Він же нелюд. Монстр! Обидва вони – нелюди, тільки вони самі про це не знають, розумієте? Вони думають: все як треба. І тут вони потрапляють до цього саду, і замок зачарований, і ось Водемон освідчується їй у коханні й розуміє, що вона сліпа – вона обмацує його обличчя, торкається його пальцями і знімає з нього маску... Не вона прозріває – це кохання робить із нього людину. Вона, Іоланта, здобуває зір, щоби змінити цей світ, і вона його нібито промальовує довкола себе – ну, підходить до кожного і знімає маски. І під ними – прекрасні, прегарні обличчя. Ось така концепція. Ви пишете?

– Я запам'ятаю. А коли прем'єра?

– Ми нею і закриємо сезон. «Іолантою». Розкішна прем'єра, штахети ув'ємо живими трояндами. І парфумами, Sa Majeste la Rose, побризкати в партері, ну хоча б на прем'єрі... Щоб такі райські, райські пахощі. У найпатетичніший момент згори з люка на глядачів – трояндові пелюстки. Це буде дещо особливе. Стилізація, сецесія, art nouveau, все таке рослинне. І чорні радикальні фігури в масках. Як начебто чорний квадрат Малевича напав на панянок Мухи. Ось так приблизно.

- Цікавий задум, - погодився він і подумав, що ось скільки не пнемося, а все виходить безнадійно провінційним. - У вас вперше її ставлять, «Іоланту»?

- Ще б пак. Перша «Іоланта» за сто років. Направник в одинадцятому приїздив. За найвищим запрошенням. Диригував «Іолантою» та «Орфеем і Еврідікою». Жодних експериментів, чиста класика. Направник, знаєте, новацій не підтримував.

- Шкода. Я саме авангардом займаюся.

- «Іоланта» жодним чином не авангардна була, я ж кажу. Це ми вперше так. Новація. Якщо вам щось з історії, це до Шпета. Він за совка завлітом працював. Зараз на пенсію пішов нарешті. Афіші старі збирає, вирізки газетні. Ніби книгу писати збирається.

Вітольд дуже хотів йому догодити. Ще роздратує журналіста, а той візьме і напише щось злецьке. Або навіть гірше - нічого не напише.

- Як ви гадаєте, він не відмовиться прийняти мене? Шпет?

- Із моєю рекомендацією - ні, - поважно сказав Вітольд.

Старий хрін безперечно буде у захваті, якщо хто-небудь їм зацікавиться, але декоруму дотримуватися треба. І Вітольду приємно, що посприєв. Він підвівся.

- Ну що ж, Вітольде Олеговичу, дякую, це й справді дуже цікавий, е-е-е... задум. Хоча мені тут ось що спало на думку, може бути й інша інтерпретація. Радикальніша. Коли вони виходять на сцену, вони всі - красені. Водемон, і Робер, й усі інші. Вона не бачить їх, проте знає, що вони вродливі, що довкола - прекрасний Божий світ. Їй усі так кажуть - він прекрасний. Ось тобі жовтець, ось волошки... Вона торкається цих квітів, вони ніжні, й аромат, і все таке... Бальзаміни та жасмини. І ось вона гладить пальцями обличчя Водемона, вона знає, що він вродливий, вона кохає його. А тут батько-король напосідається, що, мовляв, стратить її коханого, значить, якщо вона не захоче бачити, якщо не прозріє... Бреше, ясна річ, але вона ж не знає. І вона у відчайдушному зусиллі прозріває: вона ж кохає! І бачить страшне світло, нестерпне, грізне каральне небо і людей навколо. І ось, практично у фіналі вже, коли вона співає «Хто це? Я не розумію?», а цей її мавританський лікар відповідає: «Люди», - вони раптом усі,

всі вдягають маски потвор. Вона опиняється у колі потвор. Вони були вродливими, тому що вона була сліпою, розумієте? І сад довкола перетворюється на жахливе пустирище – приходять робітники сцени, служники, і всі ці квіти, всю цю красу забирають до іржавих ящиків. Бетон, труби... Нічого цього не було, ані квітів, ані саду – тільки в її уяві, розумієте? А довкола – бруд, мерзота, огидні пики. Монстри. І цьому вашому нехлюєві, ну, той, який Робер, баритон, Леонід, так? Йому не потрібно буде співати в масці, адже в масці дійсно дуже незручно співати.

Вітольд замислено покусав губу, дивлячись перед собою. Потім невпевнено сказав:

– Як на мене, це все ж таки занадто радикальне трактування.

– Так, але галас забезпечено.

– Галас забезпечено, – зачаровано повторив Вітольд.

Із зали хвилями напливала музика. Він спускався сходами, і його переслідувало чисте сопрано.

Ні, ні! Я їх не знаю!..

Тут не була ніколи! мені страшно!..

Де ти, лікарю? Страшно!

В кільце мене стискають... щось падає...

Так ніби все обрушиться прагне...

Я гину!.. Лікарю! Врятуй мене!

Денне світло здалося дуже яскравим.

* * *

Кручені сходи, тхне котами і трохи каналізацією, важкі двері, коридор. Хіба що по стінах не плакати з космонавтами, а афіші, безліч афіш, від зовсім поживклих,

із крихкими краями та віньєтками, до пізніх радянських із квадратним шрифтом. Шпет, сивий, в атласному халаті, у вельветових піжамних штанах, здавався актором, запрошеним на роль старого театрала. За совка були такі запліти?

– Вітольд Олегович дав вам найсхвальніші рекомендації. – Голос у Шпета був оксамитовий, поставлений, але, як і у Вітольда, невловно баб'ячий. Акторство, демонстративність. І ще нестача чоловічих гормонів. Вік.

У коридорі вишукалися в ряд ненешені капці. Наче передбачалося, що до Шпета на уклін – за досвідом і знаннями – ходитимуть натовпи шанобливих учнів, і Шпет заздальгідь потурбувався, щоби вони не псували паркет. А на породистих ступнях Шпета красувалися чорні оксамитові пантофлі з білим нерозбірливим вензелем. І білі шкарпетки. Хто тепер ходить у білих шкарпетках? Ще й вдома?

– Я займаюся старим авангардом. Зокрема, групою «Діамантовий витязь». Була тут у двадцяті така...

– На якій підставі? – запитав Шпет суворо.

Шпет боявся конкуренції. Або мисливців за архівами. Підступних і меркантильних мисливців за архівами.

– Канадці дали грант. Нам от не цікаво, а їм цікаво.

Самотня лампочка на стелі настирливо бриніла, треба б підкрутити її щільніше або поміняти, але ж Шпет старий, йому важко лізти вгору.

Шпет покліпав очима у такт спазмам нитки розжарення, потім сказав:

– Капці одягніть, – повернувся і, не обертаючись, пройшов коридором.

Він машинально зазначив, що Шпет каже «одягніть». Лінгвістично охайний Шпет.

Коли він, давши раду капцям, увійшов до вітальні, Шпет, мальовниче зчепивши долоні під підборіддям, уже сидів за круглим столом, прикритим плюшевим багряним обрусом.

– Ніколи не чув про «Діамантового витязя», – сказав Шпет.

Кручені роги достатку на шпалерах вивергали квіткові букети, колись пурпурові, із золотим витиском, а тепер вигорілі, бліді... важкі фіранки, портрети примадонн, театральні програмки, віяла, секретер з інкрустаціями, книжкова шафа зі скляними дверцятами, зсередини запнутими завісочками. В житті так не буває. Завжди є щось – дисонанс, неправильність: ну хоча б подерті майталеси, які господар за поспіхом забув прибрати.

– Така група. Маловідома. Вони в двадцять другому ставили тут одноактну оперу «Смерть Петронія».

– Цікаво. – Шпет схилив голову набік. – Чому я про це... Хоча зачекайте. Двадцять другий? Десь у мене тут був двадцять другий...

Шпет із кректанням підвівся. Кректав Шпет так, ніби цього вимагав малюнок ролі – старий поціновувач витончених мистецтв, хранитель і збирач, до якого звернувся по допомогу молодий необізнаний ентузіаст.

Не якісь там теки з поворозочками. Плюш, оксамит, литі накладки. І напевне, напевне картонні аркуші кольору кави з молоком перекладені тонким цигарковим папером. Він дивився в сутулу спину Шпета, який з енергією тер'єра рився в цій купі мотлоху.

– Ось він, двадцять другий! – Шпет ледве втримував зелений з ритого оксамиту альбом. – Тоді, так, вирувало все. Гастролі, проїжджі зірки! Тут було багато проїжджих зірок.

Авжеж, подумав він, перевалочний пункт, останній прихисток. М'яке підчерев'я Європи. Короткі спалахи світла перед наступаючим мороком. Гарячкове цвітіння перед зимовими холодами.

– Мистецтво – це храм, де священний вогонь продовжують дбайливо зберігати в годину потрясінь! А вам звідки відомо? Про постанову?

Точно. Шпет боявся, що хтось його на кривій козі об'їде.

- З мемуарів Претора. Він їм ставив мізансцени та танці, там були танці.

- Претор? - здивувався Шпет. - Великий Претор?

- Так, він був тут. Проїздом до Варшави.

- Не може бути, - приголомшено сказав Шпет. - Звідки мемуари? Адже він давно полишив цей світ.

Шпет кліпнув блідими старечими повіками. Шпет нічого не знав про мемуари. Такий недогляд. І ще Шпет уникав слова «помер». Магія остороги.

- Помер, так. У Парижі, перед самою війною. Пощастило, можна сказати.

Шпет ледь помітно низав плечима.

- Але глибоким стариганем, - розрадив він Шпета. - Щодо мемуарів... це, бачте, як сталося... рукопис вплив на аукціоні, років п'ять тому. Поки опублікували, поки оцифрували...

- Пардон?

- Ну, хтось із правовласників виклав мемуари в Мережу. В Інтернет, - пояснив він, зустрівши нерозуміючий молочний погляд Шпета. - І там було про постановку «Смерті Петронія». Прелюто, до речі. Претор їм так і не пробачив.

- Чого не пробачив? - здивувався Шпет.

- Ну, гм... Це була, як тепер кажуть, провокація. Перформанс. Вони на прем'єрі підсипали гостям до бокалів із шампанським порошок зі шпанських мушок - у дусі Октавії Лівії. Там не тільки на сцені непристойності коїлися. Власне, прем'єрою все й обмежалося.

Ці Sa Majeste la Rose Вітольда, подумав він, лише несміла пародія на зловісну пишноту того, майже столітньої давності, дійства.

– Претор, певна річ, плутає все. І дуже себе хвалить. Улюблений учень Петіпа, підхопив смолоскип із заслаблених рук учителя. Так що я, коли про оргію в театрі прочитав... партер, ложі, подумав, може, знаєте, як у старих буває, еротичні фантазії.

Даремно він це про старих. Шпет теж старий. Раптом у нього теж еротичні фантазії?

– Нічого не знаю про оргію, – із жалем сказав Шпет. – А Претор... я щось краєм вуха... Але гадав, що помилка. Хіба Претор погодився би, в аматорській постановці?

Шпет усе ще тримав альбом на долонях. Наче вагався, чи варто давати таку чудову річ у чужі руки.

Але ж Шпет навіть не спромігся вивчити як слід власне зібрання, подумав він. А вголос сказав:

– Вам, як історику театру, це має бути цікаво. Таке відкриття.

– Так, – погодився Шпет. І, повагавшись, поклав альбом на обрус.

Зелене на червоному мінилося та мерехтіло, наче на прапорі держави, що зникла, але не здалася.

– Ось. Але це – тільки подивитися. Архів, самі розумієте.

Цупкі, з мармуровим візерунком аркуші й справді були перекладені найтоншим цигарковим папером. Перегортаючи його, він бачив рожеві розмиті подушечки власних пальців. Світ дрібниць, де ти зараз? Ільф і Петров сміялися зі світу маленьких речей. Нерозумні, смішні люди. Світ маленьких речей – це і є життя. Світ великих речей зжер вас обох, маленький би не зайняв. Шпет тупцював у нього за спиною.

– Ви польською читаете? Там здебільшого польською.

Він обережно перегортав сторінки, напівпрозорі прошарки пахли пилом і чомусь пудрою. Програмки, фотографії-сепія, жовті крихкі газетні вирізки. Коли він відгорнув черговий цигарковий шар, під ним виявилася бліда висохла фіялка. Мабуть, фіялка.

– Я був в архіві сьогодні, – сказав він Шпету. – Дивився підшивки газет за двадцять другий. І ніхто нічого. Хоча, здавалося б, такий, як тепер кажуть, новинний привід! Така знахідка для репортерів! Адже на прем'єру запросили весь цвіт міста.

– Сенсація? – Шпет кліпнув. – Оргія? Це було б у всіх газетах! У всіх! Ви собі не уявляєте, які були тоді репортери! Такі прогнози!

Господи, звідки Шпет викопав таке слово?

– Вони б уже не прогавили! Ви все ж таки помиляєтесь. Або великий Претор помиляється. Великі, знаєте, теж... Але щоб у нас! Отаке... гм, отаке! Про цей театр я знаю все.

Усе ти брешеш, подумав він, а вголос сказав:

– А що як цензура не пропустила? Все ж таки образа суспільних звичаїв. Ну і хтось із важливих персон, із тих, хто був на прем'єрі, міг заткнути роти... прогнозам.

– Писаки! – Із розкішною презирливою інтонацією вимовив Шпет. – Перодряпи!

– Саме так! Перодряпи. Й прогнози. Так чи інакше – нічого. А далі – тиша, як то кажуть. Ну а потім... Потім усім стало не до світської хроніки. О! Ось вона.

Шпет, витягнувши шию, визирав у нього з-під плеча.

– Постановник мізансцен і балетмейстер – Густав Претор.

– Боже мій, – сказав Шпет тремтячим піднесеним голосом. – Боже мій! Але дозвольте!

Він простягнув альбом Шпету – на обох долонях, як дар. Шпет благоговійно прийняв. Це було красиво.

– У вас приголомшливе зібрання, добродію мій. Просто приголомшливе. Мені пощастило, що мене направили до вас.

Пожовкла програмка була прикрашена віньєтками, переважали орхідеї розкішно-фалічних і розкішно-вагінальних форм. Були також маски комедії та трагедії у римському дусі, але з подвійними дірчастими носами, які зазвичай малюють у черепів. Декаданс, такий декаданс.

– Я сфотографую, дозволите?

– Мабуть, – невпевнено сказав Шпет.

Шпет, схоже, боявся, що впливе сенсація і він, Шпет, знову залишиться сам на сам із пильними плюшевими альбомами і висохлими квітами. Безуханними, так. Безуханними.

– Ось цим? – Шпет здивувався. – Тепер цим фотографують?

– Іноді. Любителі на кшталт мене. Ви дозволите мені послатися на вас? На ваше зібрання?

Шпет ледь помітно розслабився.

– Претор пише, – фотографуючи, він вів далі, переважно з метою заспокоїти Шпета неспішним струменем розмови, – що в самому прізвищі його постановники вгледіли Знак. Із великої літери. Сюжет, бачте, з римської історії, і постановник – Претор. І оскільки серйозного гонорару вони запропонувати не могли, вони на це особливо напірали. Тут усе ж таки, ви не ображайтеся, провінція. У Москві Мейерхольд, конструктивізм і агітплакат, у Празі Кафка пише «Замок», а тут усе ще тішаться квітами зла і в усьому знаки вбачають. Ну ось, я і завершив.

– Як тепер усе швидко, – зітхнув Шпет. – Штучки всі ці... новомодні. А раніше, бувало, поки світло поставиш... Адже вони примхливі, прими, як тільки що не так...

Шпет говорив саме те, що належить говорити хранителеві устоїв, Шпет не виходив з образу.

Неквапом обрати вигідний ракурс, розкласти доземні складки вбрання та залякнути так на століття у хмарі тьмяніючого фотографічного світла. Так, вони могли собі це дозволити. А нині Мережа напхом набита світлинами зірок, заскочених у найнеслушніший момент. Із відкритим ротом. Зі скошеними очима. З неголеними ногами.

– Дякую, – сказав він Шпету, який роздивлявся програмку, схиливши лев'ячу голову набік. Ось на кого схожий Шпет – на Лотмана. Напевно, все ж таки випадкова схожість, навряд чи Шпет наслідував Лотману свідомо. – А скажіть... хтось вам знайомий? Із позначених?

Шпет короткозоро мружився, вдивляючись у вицвілий готичний шрифт.

– Виконавці? Ні... О! Так, ось же! Валевська-Нахмансон. Азія, нубійська рабиня. Хто б міг подумати? В якомусь аматорському спектаклі!

Шпет занервував, поклав тонкі бліді пальці на програмку, ніби притримуючи її. Боїться, що відберу в нього відкриття, подумав він. Привласню собі.

– Щиро радий, – сказав він, – що завдяки моему сумирному запиту ви мали змогу встановити цей факт. А хто вона є, перепошую? Зірка? Прима?

– Авжеж. – Шпет із полегшенням видихнув, круглі плечі опустилися. – Ви ж не в курсі...

– Абсолютно, – сказав він. – Я, знаєте, в оперному мистецтві певним чином профан. Аматор.

– Колоратурне сопрано. Брала верхню фа третьої октави, причому з легкістю. Уявляєте? Віденська школа. Зірка, можна сказати. Її застрелили прямо на сцені, в тридцять дев'ятому. Така трагедія. Ми нею дуже пишаємося. Але як вона погодилася? Такий... невидатний захід.

Незрозуміло було, чим саме пишається Шпет: виконавською майстерністю Валевської чи тим, що вийшла така мальовнича трагедія.

– Не такий уже невидатний, судячи з результатів. А решта? Художник? Композитор? Автор лібрето?

Шпет розгладив програмку рукою. На отласних Шпетових ліктях красувалися охайні вельветові латки, які й годиться мати людині, котра старанно працює вдома за письмовим столом. Хто їх пришивав? Хатня робітниця? Донька? Невістка? Чи є в нього діти? Онуки?

– Так, лібрето... У. Вертіго, і він же Петронія співав. Не знаю. – Шпет похитав головою. – Дивне прізвище, хіба таке буває? Напевно, псевдонім.

– Напевно, – погодився він.

– І замість імені одне лише У. В нас, в артистичному світі, так не прийнято. Уільям? Уліс?

– Улян? Устин?

– В артистичному світі, – твердо сказав Шпет, – немає ніяких Устинів.

А ось це Шпет даремно. Чудове ім'я для людини, яка вирішила поставити «Смерть Петронія». Юстиніанова чума, вбивця святих і королів. Прийшла з нізвідки, канула в нікуди. Сто мільйонів осіб як не бувало.

– А композитор? Про нього щось відомо?

Пахло пудрою, мастикою, гнилою водою у квітковій вазі. Шпет коли-небудь провітрює кімнати?

– Ковач, звісно! Він відомий. Вірніше, був би відомий, – Шпет нервово потер руки, – але помер молодим. Дуже молодим. Тоді всі помирили молодими. Практично геній. Але більше не писав для театру. Тож я...

– Розумію. А костюми та декорації? Ось, написано. Баволь, Кароль Баволь.

– Баволь, – промурмотів Шпет. – Баволь. Щось знайоме, але не пам'ятаю, далєбі. З театром він теж більше не працював. Це напевно.

– А, скажімо, музей? Краєзнавчий? Або художній? Як ви вважаєте?

– Може бути, – нерішуче сказав Шпет. – Хоча в них площі маленькі. Хіба що в запасниках. Але до запасників вас навряд чи пустять.

– Навіть якщо я пошлюся на вас? Але чому?

– Бо там усе в жахливому стані, і їм соромно! – сердито сказав Шпет. – Там усе цінне розтягли ще в дев'яності. А що не розтягли, те згноїли. У них трубу прорвало. Мені Воробкевич казав. О, зачекайте! Воробкевич, точно. Він на кшталт мене, Воробкевич. Збирач. Хранитель. Ну звісно, це вам до Воробкевича треба.

– Спасибі. Щиро вдячний. Я можу послатися на вас?

– Так. Певна річ. Я сам до нього зателефоную. Відрекомендую.

– О, звісно! Це ще краще. Це просто чудово.

Вікно вітальні виходило у вузький двір-колодязь, абсолютно темний. Тут що, крім Шпета, ніхто не живе?

– Я віддав театру все життя, – сказав Шпет, – усе життя. Зараз працюю над мемуарами.

Напевно, треба попросити у Шпета почитати мемуари. Шпет, звісно, не дасть. Їх, скоріше за все, й немає, мемуарів, так, начерки. А раптом є і раптом дасть? Доведеться ж читати. Він приблизно уявляв собі, якими можуть бути мемуари Шпета.

– Це дуже цікаво, – сказав він поспіхом. – Дуже. Але я вузький спеціаліст. Авангард – це цілий... континент. Континент! Не можу дозволити собі відволікатися.

– Приємно, що залишилися небайдужі люди. – Шпет зітхнув і, показово крекчучи, випростався. – Може, чаю?

Що буде доречнішим, погодитися чи відмовитися? У Шпета, певно, і чаю ніякого немає, так, пакетики. Шпет, мабуть, чаю вдома взагалі не п'є, а спускається вниз, до кав'ярні чи кондитерської. Або до кав'ярні-кондитерської.

– Ні, дякую вам. Я, знаєте, втомився з дороги.

Шпет зітхнув із відчутним полегшенням. Він вгадав. Ніякого чаю у Шпета не було. І до кухні, напевно, Шпет гостей не пускає. У самотніх чоловіків на кухні або дуже чисто, або дуже брудно – в будь-якому разі сторонніх не толерують. А Шпет – точно самотній, на вішаку в передпокої він бачив лише одне пальто. Лише Шпетове пальто, нічого більше.

Шпет в атласному своєму халаті застиг із оксамитовим альбомом, притиснутим до грудей. У тьмяному електричному світлі висохлі квіти у вазах здавалися живими.

– Але чому? – раптом сказав Шпет. – Чому він погодився, Претор? І що з того, що Знак! Адже безвісні аматори, авантюристи...

– Чому погодився? Тому, що золотий вік скінчився. Раптово. І все, чим жив Претор, стало нікому не потрібним. Мотлохом, який треба скинути з корабля сучасності. Адже Претор для Маріїнки ставив. Павлова, Ксешинська... Ці хлопці йому обіцяли високе мистецтво, розумієте? І надурили.

– Він що, не розумів, що ставить?

– Він думав, що ставить високу римську трагедію. Адже це могла би бути видатна вистава. Вона ж, власне кажучи, про стосунки порядної людини з владою. Як поводитися, коли влада огидна, а ти достатньо блискучий і розумний, щоби пробитися до верхів? Щоби впливати на тирана, щоби пом'якшити його натуру, врятувати країну від ганьби. Від загибелі... Від безсоромності, зухвалої брехні, коли чорне видається за біле. Що робити, щоб стати своїм? Прикидатися злодієм, якщо влада краде? Вбивцею, коли влада вбиває? Розпусником, якщо влада впаде в розпусту? До якої межі прикидатися? Тобто чи є ти розпусником, якщо нібито не вдаєшся у розпусту без останку, не вважаєш її розпустою, а так,

низкою професійних обов'язків. Адже до проктолога сходити чи там кишку ковтати несоромно, правда? Хоча лікарі досить непристойні речі із людиною роблять. І ти стаєш спецом, асом, законодавцем моди, і тиран до тебе дослухається, до того ж у тебе інформатори, ти знаєш про те, про що тобі знати зась, і ці знання використовуєш. Заради блага держави, між іншим. Але поступово ти з жахом помічаєш, що тобі це починає подобатися. А потім хтось шепоче щось на вухо тирану, і тиран... І тобі нічого не лишається, окрім як піти – гідно і, головне, непафосно, ти ж усе життя уникав цього пафосу, ти ж розумний, ти просвічений, навіть десь цинічний, та й смішно, коли людина, яка внесла в життя імператора настільки тонкі та несподівані розваги, починає раптом перед смертю говорити про душу та совість... І все на напівтонах, на нюансах. А вони, дурники, шпанських мушок насипали. Ну, ви ж завіт колишній, мусите знати, що таке гучна вистава. Якби трапилося вам щось подібне, хіба ви пропустили б таку нагоду?

– Думаєте, я, – Шпет притискав до себе альбом із такою силою, що бліді пальці майже потонули у ворсі, – думаєте, я... що мені доводилося криводушити? Лягати під владу? Це Любецький із драматичного був усім відомою проституткою! «Борги наші» ставив, «Вас викликає Таймир», «Любов Ярову» ставив...

Господи, подумав він, старий дурень вирішив, що я іронізую. Дорікаю йому конформізмом.

– А в нас – у нас що? Що ставили до Першої світової, те саме й за советів. «Аїду» ту ж саму. «Цареву наречену». «Чарівну флейту». «Жізель» ставили, ну ще «Весну священну» один сезон, та й те потім зняли.

Шпет із гідністю поклав альбом на стосик таких самих альбомів і поправив пізанську вежу.

– Ось ви молодий, вам революцію подавай! Ось, авангардом займаєтеся.

– Сторічної давнини, – нагадав він.

– Та годі вам, яка різниця! Авангард і є авангард. Дир бул щил який-небудь. А консерватизм – це прекрасно, консерватизм не підданий швидкоплинному. Не підданий кон'юнктурному. Ніякої вульгарності. Вульгарність – це те, про що

тільки й чутно, що у всіх на вустах, а тут усе затверджено раз і назавжди. Все досконале... Як за Петіпа було, так і залишилося до кінця часів.

- Так, авжеж, - погодився він, - класика е класика.

- Саме так! - палко сказав Шпет. - Саме так! І в цьому був наш порятунок. У відданості традиції. Знаєте, скільки сервільного лайна я відхилив? Лібрето опери про хліборобів. Балет, де Ленін на броньовичку виконував па-де-де з цією, як її... І революційні матроси на передньому плані танцюють «Яблучко».

- А що, - він на мить замислився, - могло б вийти красиво. Ось це, з матросами та Інессою Арманд. Ось вони танцюють, дуєтом, чорні графічні силуети. З лісовичкою небіжчик. І броньовик такий графічний, чорний, конструктивістський. А на задньому плані багряна, на ціле небо заграва. Страшелезна заграва, як у Реріха, ну, розумієте... І величезний вершник у будьонівці й на блідому коні. Армагеддон, у багряній небокрай валяться білі колони, грати Літнього саду, всі в огні, дивний світ, який гине, який вже ніколи не повернеться.

- Красиво?! Тепер у вас усе постмодерн цей. Бога немає, і все дозволено. А в нас було Мистецтво. І воно було Богом!

Шпет, засунувши тремтячі руки в кишені атласного свого халата, першим попрямував до коридору. Натяк був недвозначним, і він із полегшенням рушив за Шпетом.

- Скажіть, а от, - Шпет сором'язливо тупцював за спиною, доки він, відхиливши запропонований Шпетом кістяний пожовклий ріжок на довгому бронзовому держаку, надягав черевики, - а що таке взагалі ця шпанська мушка?

Він зав'язав шнурок і випростався. Шпету було ніяково, але цікаво.

- Насправді це ніяка не мушка. Жук. Родини наливників. Зелений такий, довгенький. Ну, як бронзівка, тільки вужчий і десь удвічі менший. Вуса довгі. І якщо його зачепиш, він, перепрошую, ніби гидить брунатним. Пече. І ще відригує. Їх повно-повнісінько всюди.

- А... - Шпет підвів брови. - Смердючка?

– Ну так. Ми їх у дитинстві так називали.

– Нічого собі! Так це і є шпанська мушка?

– Вона і є. Шпанка ясенова. Ось те, чим вона паскудить, і ще відрижка – це і є дуже сильний збудник. Щоправда, погано на печінку діє. Взагалі, отруйний він. Маркіз де Сад свого часу ледь не ухекав гостей до смерті цією шпанською мушкою. Марсельська справа, читали, певно?

– Ось ця, – сказав Шпет приголомшено, – ось ця зелена смердючка!

Йому стало шкода Шпета. Стільки втрачених можливостей.

Нитка розжарення у лампочці вібрувала з неприємною частотою, аж зуби заскимліли.

– Хочете, я вам лампочку поміняю? У вас є запасна?

– Даруйте, – сказав Шпет. – Але навіщо?

– Вона мерехтить. Неприємно ж. Ось-ось перегорить, а вам високо на драбину лізти.

– Вона так мерехтить уже п'ятдесят років. А ви що, не знали? Вони відразу після війни купили в американців партію вічних лампочок. Потім у США лобі виробників продавало заборону на їхнє виробництво. Навіть патент знищили. Вигідніше, якщо перегорають швидко, розумієте? Ті, які вже надійшли у продаж, здебільшого просто побилися, ламкі все ж таки, але тут стеля висока. Випадково не зачепиш.

– Зрозуміло, – сказав він, – дуже дякую. За консультацію.

– Нема за що, – з гідністю сказав Шпет і знову швидко, у такт лампочці закліпав. – Жук-смердючка! Хто б міг подумати!

Ледь тільки він вийшов, вітер вліпив йому відчутного ляпаса.

* * *

Здавалося, сніг порошить з однієї точки в zenіті. Немовби він стояв усередині скляної кулі, чорні будинки, помаранчеві, цитринові квадратики вікон, м'який сніг...

Площа була залюднена, і всі гомоніли різними мовами, і не всі мови були йому зрозумілі. Багато хто хверцював у зелених циліндрах. Чому в зелених циліндрах? Хіба день Святого Патрика сьогодні? Черевики зелених циліндрів залишали на припорошеній снігом бруківці чорні сліди – сніг швидко танув.

Хотілося посидіти за столиком біля вікна, в теплі, в напівтемряві, дивлячись, як ззовні безшелесно падає сніг. Сніг – це добре, якщо дивитися на нього з вікна...

Він роззирнувся. Туристи, туристи. Жодного місцевого. Хоча... Дама у фетровому капелюшку та вуалетці прикривалася від снігу вишуканою парасолькою із мереживною облямівкою. Звідки вони їх беруть, таких дам? Він про всяк випадок озирнувся, але візка кінооператора поблизу не було. Крихітний собачка в попонці, бридливо підбираючи лапки, намагався триматися якомога ближче до фетрових ботиків дами. Дами з собачками завжди знають, що до чого. Вони тут мешкають і далеко не відходять.

– Вельмишановна пані! – сказав він. – Добродійко! Перепрошую! Чи не підкажете, де тут можна пообідати?

Дама зупинилася, суворо поглянула на нього з-під вуалетки. Собачка, підвівши одну лапку, відразу ж всівся їй на ботики.

– Тільки-но приїхали?

Він мовчки визнав її правоту.

– Тут на кожному кроці, буквально. Он, бачите? Й он там...

Мабуть, вчителька. Можливо, навіть вчителька музики.

- А ви самі туди б пішли? Де ви вважаєте за краще обідати?

- Вдома, - сказала вона сухо.

- Мені б щоб спокійно. І без гучної музики. І смачно. І не для туристів.

- Тут усе для туристів. Але я б порадила Юзефа. Ви до єврейської кухні як?

- З розумінням.

- У Юзефа печеня непогана. А фіш так собі. Але якщо вам не подобається єврейська, он там, у провулку, грецький.

Собачка дрібно тремтіла мокрими вусиками й мокрим чорним носом. Вуха тріпотіли, неначе крила нічного метелика.

- Єврейський мене влаштує.

- Я так і подумала, - суворо сказала жінка в капелюшку. - Начиняну шийку можна брати. Юзеф її непогано готує. Мама його з рибою завжди проблеми мала, а ось з куркою могла домовитися.

- Красно дякую.

Сніг опадав на купол парасольки, залишаючи темні сліди на тканині... Як називається цей колір? Попіл троянди? Так, здається, попіл троянди.

Ресторан виявився навіть затишнішим, ніж він сподівався, з клейзмерською музикою і білими крохмальними обрусами. Столик біля вікна був вільний.

У кутку стояв фікус у діжці. Пластиковий чи справжній? На дотик ніби справжній. Не зрозумієш. Він спідтиха смикнув за листочок, той відірвався і залишився у нього в руці.

- Вам як завжди?

Офіціант з'явився безгучно, як бетмен, весь у чорному, дуже суворий і дуже молодий. І не єврей. Здається.

– Начиняна шука сьогодні особливо вдалася, – довірливо сказав офіціант. – Фіш. Гефілте фіш.

– Ні, дякую. Тільки не рибу.

– А, – кивнув офіціант із розумінням, – ну тоді шийку або кльоцки. Я гадав, ви турист. Приїжджають і відразу ж вимагають фіш. А у мами Юзефа фіш ніколи не виходив, якщо чесно.

– А чому ви тоді запитували «вам як завжди»? Якщо думали, що я турист?

– Традиція, – сказав офіціант. – Приїжджому самотньо. Він гадає, його запам'ятали в обличчя. Впізнали. Йому приємно, він починає сюди весь час ходити.

– Так у вас же всюди питають «вам як завжди».

– Я ж кажу, традиція...

– Тоді треба навпаки, мабуть. Мовляв, як приємно бачити вас уперше в нашому закладі... Ніби від протилежного.

– Я що, підрядився кожного в обличчя запам'ятовувати, – сказав офіціант. – Так що будемо замовляти?

– Шийку, ну з чим вона зазвичай йде, так? Потім, пиво. Світле, нуль п'ять. Краще фірмове. Є таке?

– Знайдемо.

– Ну і наостанок – штрудель і каву...

– Суп візьміть, – порадив хтось із-за спини, – сочевичну юшку. Форшмак ще можна, хоча в мами Юзефа...

– Знаю-знаю. З рибою були нелегкі відносини. Ви що, стежите за мною?

Нещодавній старий із трамвая, виявляється, сидів за сусіднім столиком. Чи підійшов тільки зараз? Він не знав. Не звернув уваги.

– Що ви! Я завжди тут обідаю. Хоч у кого запитайте. Так я вам наполегливо раджу сочевичну юшку. Там знаєте, в чому секрет? В цитриновому соку. Часник, звичайно, як завжди, єврейська кухня це любить, червона сочевиця, це червоне, червоне дай мені, ну, ви знаєте. Морква, цибуля присмажена, селера, але без цитринового соку буде... прісно, як кохання Гретхен. Так, ще кумин і кайенський перець. Щоправда, Юзеф замість кайенського перцю кладе табаско, до того ж, як на мене, занадто щедро, але за такої погоди це тільки на краще, погодьтеся.

– Гаразд, – сказав він, – і сочевичну юшку.

Офіціант пішов, безшелесно і з великою гідністю. За вікном сніг опадав великими пластівцями, якщо дивитися на них довго, починало туманіти в голові. Вікно, що світилося в домі навпроти, пливло крізь сніг, разом зі своїм котом та геранню у горщику.

– Табаско – чужа кухня, – сказав старий суворо. – Але заради Колумба... Він був наш, ви ж знаєте?

Сочевична юшка червоно-золотого кольору була й справді доброю. Він так і сказав.

– Я б за таку первородство, мабуть, віддав.

– Так, – погодився старий, – її так інколи й називають – суп Есава. Юзеф розуміється на добрій кухні, хоча він, між нами, не єврей. І навіть його мама...

– В якій були проблеми з рибою...

– Вірменкою була. Наріне. Чому всіх вірменок звать Наріне, не знаєте? А батько – грек. А євреїв тут практично й не залишилося. Тільки кухня.

Принесли начиняну шийку, накраяну пухкими рожевуватими скибами, і до неї пасмочко петрушки й ще одне – кропу. Капосний старигань навіть не робив вигляду, буцімто соромиться зазирнути до чужої тарілки, навпаки, розгорнувся, витягнув охлялу шию і з деяким здивуванням сказав:

– І все ж таки навіщо Юзеф кладе туди гриби? Я йому говорив-говорив...

– Не має бути грибів?

– Звісно, ні. Звідки? Смажена цибуля, борошно і гусячий жир. Або курячий. Шкварки. Борошно, манка, це само собою. Куряча печінка. І ще, знаєте, раніше в курках були яйця. Всередині. Без шкаралупи, тільки жовтки. Але багато. Так от, їх теж туди клали. В людей було терпіння топити шкварки і виймати з курки яйця. Знімати з курки шкірку і зашивати її ниточкою, знаєте, як панчішки церували модниці після війни? Наповнювати фаршем, ніжно, дбайливо, щоби не порвалося ніде, а потім варити півтори години. Півтори години на повільному вогні. Можливо, навіть на примусі. Знаєте, добра господиня могла з однієї курки приготувати обід на декілька днів. До того ж мінімум із п'яти страв.

Музиканти, які до того виводили щось нейтральне, стріпонулися і заграли «Сім-сорок». Світло точкових світильників гопцювало на міді й лакованому дереві.

– Значить так: знімаємо шкірку і пускаємо її на шийку... ну і що ще там знайдемо, печінку, жир... яечка. Ніжки відкраємо, пулечки... Стегенця. Тобто бедерця по-вашому. І робимо дві відбивні. Тушку та шийку варимо в одній каструлі, виходить бульйон. Давайте я краще до вас пересяду, а то важко говорити, коли шия ось так. Так от, шийку виймаємо, вона готова, а з тушки розбираємо м'ясо і робимо запіканку. З картоплею або манкою, так? Ну й бульйон залишається, певна річ. Виходить – два обіди. Або навіть три, якщо бульйон зробити з кльоцками. Щоправда, й курки були не те що тепер. Динозаври були, а не курки. Так, до речі, часник. Знаєте, чому євреї так люблять часник?

– Дешеві вітаміни, – припустив він.

– Не влучили.

– А, ну тоді... добрий антибактеріальний засіб. Фітонцид. Заразом відбиває душок, якщо курочка, гм, залежалася. Прянощі дорогі, а часник – саме те.

– Тут щось є. – Старий пожував губами. – І все ж таки... Спробуйте ще раз. Чи ви не знаєте, куди приїхали?

– Вампіри?

– Точно! – Старий лягнув себе сухою лапкою по колінці. – Терпіти не можуть часник – це всім відомо. Часник – певною мірою репелент. Жоден із нас за всю історію єврейства не був укушений вампіром! Жоден!

– Вітаю, – сказав він.

– Просувається справа?

– Яка справа?

– Ой, тільки не треба цього вдаваного здивування. Якби ви були простим туристом, ви би, звісно, теж прийшли до Юзефа, всі ходять до Юзефа, але замовили б фіш, оскільки саме фіш туристи очікують отримати від Юзефа, хоча мама Юзефа... втім, ви вже знаєте. Іншими словами, ви не женетеся за сумнівною екзотикою, а поведіться як нормальна людина, тобто прийшли просто добре попоїсти. Виходить, приїхали у справі. Але не бізнесмен. Якби ви були бізнесменом, ви б обідали не в Юзефа. Ви б обідали он у тій ресторації за рогом... Вона дуже дорога, і там єврейська кухня. Там кухар поганий, але ділові люди ходять саме туди. Так повелося.

– Здаюся. – Він підняв руки, щоправда, не те щоб дуже високо, оскільки в нього в одній руці була виделка, а в іншій – ніж. – Я історик.

– Це ж треба! А ось Вітольд впевнений, що ви – журналіст. І приїхали спеціально, щоби написати про його нову постановку.

– Він навіть не спромігся спитати, хто я. Не дав мені слова сказати. А тут що, всі одне одного знають?

- Старожитці, скажімо так.

Він покрутив у думці слово «старожитець». Добре слово – у ньому ховався ще й «сторож», і ще хтось зі старим житом, міцний старий перець, одне слово.

- І що я був у Шпета – теж знаєте?

- У Шпета? Ні. Але якщо ви були у Шпета, виходить, незабаром підете до Воробкевича. Адже Шпет направив вас до Воробкевича?

- Ну... так. А що, Шпет усіх направляє до Воробкевича?

- Потенційних клієнтів – так. З чуток, Шпет має із цього відсотки, – сказав старий.

- І купують?

- Аякже ж! Одного разу знайомий Воробкевича приїхав зі Штатів. Він там призаможнів трохи і необачно шукав, уві що вкласти гроші. Наступного разу – зовсім іноземець. З Італії, здається. Цього як раз Шпет привів. І ще – один професор, гінеколог, для домашньої колекції. Але це неважливо. Воробкевич – відома в місті постать. Він навіть почесний громадянин.

- Тому що колекціонер?

- Тому що колись, дуже давно, написав цикл статей про знаних майстрів нашого міста, й одну навіть надрукували в «Огоньку».

- Майстрів?

- Ну, про робочих. А ви думали? Теслі, столяри. Навіть один червонодеревник. У нас тут був деревообробний комбінат, потім закрився. Воробкевич усіх називав «наші майстри». Я думаю, це через те, що він потайний масон, Воробкевич.

- Він теж тут обідає?

- Що ви. Він обідає в масонській ресторації. У нас багато потайних масонів, і всі ходять до цієї ресторації. Але там кухня так собі, якщо чесно, я не рекомендую.

- Скажіть, а Воробкевич і справді спеціаліст? Розуміється на живопису, я маю на увазі?

- На живопису? Ні. Він знається на кон'юктурі, та й то не дуже добре.

Принесли каву та штрудель, дуже смачний, не надто мініатюрна копія Евересту під білою покривою найніжніших збитих вершків.

- Тоді чому...

- Він така фігура? Ми, розумієте, маленьке місто. Ми любимо своє минуле. Пишаємося ним. Минуле, воно, знаєте, легко перетворюється на сучасність. Із нього можна зробити навіть майбутнє. Найповажніші люди в нас - краєзнавці. Збирачі. Колекціонери. Аптечні пляшечки часів Франца Йосифа. Польські нашивки. Німецькі листівки. Як же не зробити Воробкевича почесним громадянином? Хто писав про знаних каменерізів? Про знаних складувів? Про художників, зрештою! А знаєте, як важливо художникам, щоб про них хтось написав?

Принесли рахунок, вкладений у шкіряну кишеньку. Дорогувато, але терпимо. У Пітері дорожче. Значно. А вже про Москву і казати не хочеться.

Він почав відраховувати купюри.

- Ви що, з глузду з'їхали? - Старий обурено сплеснув плямистими черепашчаними лапками. - Платити не торгуючись? Це ж єврейський ресторан! Ну ось, - вже до офіціанта, - ось ця шийка, що ви подали цьому пану...

- Так? - із готовністю сказав офіціант.

- Він каже, його бабця краще робила.

- Наскільки краще?

- Відсотків на п'ятдесят.

- На тридцять, - сказав офіціант.

- Його бабця лежала туди січений кріп. І не лежала гриби. Скажіть Юзефу, щоб він нарешті припинив ложити туди гриби.

- Класти, - сказав офіціант, - класти, а не ложити. Не треба перегравати. Добре, мінус тридцять відсотків. Які у вашого друга претензії до сочевичної юшки?

- Жодних, - втрутився він. - Я би продав за неї первородство.

- За умови, що Юзеф поклав би туди кайенський перець, а не табаско, звісно, - підхопив старий. - Пряме порушення технології, коли Ісак пхав під носа своєму братцю це вариво, табаско ще не відкрили разом з Америкою.

- Якщо б там був табаско, Ісав із Яковом розібралися б іще швидше. Табаско вштирює ого як. Гарзд, мінус тридцять п'ять. А штрудель?

- Клієнт задоволений, але я ж то знаю, де Юзеф бере яблука...

- Ось цього не треба, - сказав офіціант, - не треба шантажу. Добре, мінус п'ятнадцять.

Офіціант поклав перед ним новий рахунок - на третину менший за перший.

- Що ж ви, - докірливо сказав старий, - як турист якийсь.

- Ви тут схибнулися на своєму колориті. До речі, це в арабів прийнято торгуватися, бо ціну всього встановлює Аллах, а не продавець.

- Залишимо національне питання тим, кому нема чим зайнятися. А хто вам рекомендував Юзефа?

Він пояснив.

– А, пані Агата. Знаєте, вона була безнадійно закохана в Шпета. Навіщо? Помпезний дурень... Я, щоправда, інколи думаю, може, вона тільки вдавала? Щоб люди думали, що вона заміж не виходить через нещасне кохання, а не тому, що її ніхто не бере.

– Вона викладала музику? – про всяк випадок запитав він.

– Вона – концертмейстер. Але відразу після війни, так, займалася з дівчатками вдома. Ставила їм руку.

– Облиште, їй щонайбільше шістдесят.

– Так. – Старий закліпав і на хвилину змовк. – Вірно. Це її мати давала уроки. В них був великий чорний рояль, і дівчатка ходили до них додому. Доньки червоного комскладу. Гарні дівчатка. Це дивно, але у жорстких, авторитарних, я би сказав, солдафонів виростають гарні дівчатка. Знаєте, такі, в білих шкарпеточках...

– Скільки вам років? – запитав він.

– Не ваша справа, – сердито відповів старий. І підвівся, спираючись на тростину. В тростини було красиве срібне руків'я з вовчою головою.

Музиканти тихенько виводили щось своє клейзмерське. Офіціант безшелесно прилетів, приніс решту. Він повернув решту офіціантові.

– Гадаю, юначе, – сказав старий суворо, – ми ще не раз побачимося. Місто в нас маленьке.

– Не сумніваюся. У сенсі, що побачимося. Чи не нагадаєте, Воробкевич де мешкає?

– Вулиця Свободи, двадцять. Там навіть дошка є.

– Мер там усім почесним громадянам квартири дарує, – втрутився офіціант. – Він був інвестором, вклався в цей будинок, реставрація, збереження історичного вигляду, євроремонт, тее-сее. І ніхто не купує. Криза. Ось він і почав випікати

почесних громадян і дарувати їм квартири. Викупує як міська рада в себе як в інвестора та дарує. І дошки на фронтоні – при живих людях. Отут живе почесний громадянин такий-то...

– Я зрозумів, – сказав він. – Свободи, двадцять. Сказати, що від Шпета.

– Це обов'язково, – погодився старий. – Тільки про масонство не треба відразу. Зачекайте, доки сам не заговорить.

– Я не буду про масонство. Нащо мені?

Сніг за вікном сипав і сипав, перетворюючи кожен вуличний ліхтар на мініатюрну скляну кулю.

* * *

Фонтан, до того безводний, викидав джгути червоної, зеленої, золотої сяючої води. Народу на площі ще побільшало, йому довелося проштовхуватися, обминаючи гультяїв. Пальці ніг у змоклих черевиках спочатку болісно занили, потім зовсім затерпнули. Сам дурень, чому так легко вдягся? Гісметео спочатку обіцяло до плюс десяти, потім передумало, але він визнав за краще дотримуватися первинного прогнозу. Сподівався, що передумає знов?

– Herr, bitte![1 - Добродію, будь ласка! (Нім.)]

У німця був здоровий рум'янець, ніжна молочна шкіра і добрий кістяк. Блакитні, як у кошеняти, очі розгублено кліпали.

– I beg you pardon?[2 - Перепрошую? (Англ.)]

Тепер всі знають англійську, ніхто не знає німецької. Але ж Австро-Угорщина теж була цілком собі імперія. І набагато, набагато ближче.

– I have lost my companions.[3 - Я загубив своїх товаришів (Англ.)] – Німець англійською говорив, як і належить німцеві, побіжно, але дуже зрозуміло. Не те що носії мови.

- Why don't you call them then?[4 - Чому ж ви тоді їм не зателефонуєте? (Англ.)]

Він подумав, що німець не хоче витратитися на роумінг, але той жалібно сказав:

- They are unavailable... catacombs, you see?[5 - Вони недоступні. Розумієте, катакомби... (Англ.)]

- What catacombs?[6 - Які ще катакомби? (Англ.)]

- Ancient... Greek Roman ancient catacombs[7 - Стародавні... Стародавні греко-римські катакомби... (Англ.)]...

Німцю було самотньо й незатишно. Ну і йшов би до готелю. Але німець хотів веселитися, він приїхав сюди веселитися, і те, що веселощі минали без нього в якихось катакомбах, жахало його до нестями. Безглузда тірольська шапочка з пір'іною, дорога оптика в дорогому шкіряному чохлі...

Він роззирнувся, але навколо теж були самі туристи, які шварготіли, сміялися, юрмилися біля яток... Над площею злетіла, розсипаючись, ракета, світло розплеснулося темною бруківкою.

- Це він про погребі. - Обшарпаний жебрак відокремився від парапету і простягнув руку в рукавичці з обрізаними пальцями. Власні пальці жебрака стирчали з рукавичних утинків, білі, наче сир, із темними обламаними нігтями. - Винні погребі. Там дегустаційний зал. Він що, загубився?

Він машинально сунув у брудні пальці десятку.

- Так. І спитати нема в кого.

- Чому - нема в кого? До будь-якої ресторації зайшов би, спитався. Тут у нас жодного разу не було, щоби людина загубилася.

Жебрак поверотився до німця і видав довгу тираду. Він розібрав лише Genossen, Katakomben і kommen. Німець усміхнувся, вишкіривши рівні білі зуби, сказав «Danke» і рушив широкою ходою, притримуючи фотокамеру, аби та не лякала по грудях. У німця все було якісне: і обличчя, й одяг, і, напевно, душа та думки.

Це викликало роздратування.

– А говориш, нема в кого спитати, – зауважив жебрак, припалюючи від схованого в долонях сірника. Обличчя у жебрака було червоне, баб'яче, без віку – такі бувають у застарілих алкоголіків...

– Це й справді руїни? Греко-римські?

– Ні, звісно. Просто підвали. Склади колишні. А брешуть, що в цих катакомбах перші християни ховалися. Хоча римляни стояли тут, це так. Тут взагалі суцільний наскрізний двір був. Усі ходили сюди-туди, кому не ліньки. Гуни ходили. Татаро-монголи ходили. Від цих, щоправда, мало що залишилося, ні хера вони не будували. Скоріше навпаки.

Білий кінь, впряжений у візок, прогуркотів копитами по бруку. В візочку голосно сміялися люди в кольорових однакових шарфах.

– Веселяться завжди разом, ви помітили? – Жебрак провів поглядом візок. – На самоті веселитися ніяк не вдається, хоч мотузкою скрутисся. Це тужать поодиноці, а щоб веселитися, обов'язково потрібна компанія. Чим більше, тим краще. Це тому, що веселощі – неприродний для людини стан. Завжди потрібен хтось іще, хто нібито підтверджує – так, весело. Дуже весело, мовляв, забийся, як весело. А так залишишся з собою сам на сам, глянеш – ніц не весело...

Ще один філософ. Усі вони тут філософи.

– Перепрошую, а ви хто за освітою?

– Неписьменні ми. – Жебрак акуратно загасив цигарку в порожній сірниковій коробці. – Три класи парафіяльної школи, що з нас візьмеш.

Варто було жебракові поворухнутися, і в ніс шибнуло кислим смородом вогкого сукна й немитого тіла. Він подумав, що жебрак глузує з нього тому, що десятку вважає недостатньою компенсацією за послугу, і почав ритися в кишенях у пошуках дріб'язку, але жебрак сухо сказав:

– Ось цього не треба. Не треба принижувати людину.

Обернувся і пішов геть, хляпаючи полами довгого не за зростом пальта.

Бронзова дівчина, яку він прийняв за статую, поворухнулася і поправила капелюшка з бронзовою трояндою. Ще одна ракета з шипінням злетіла над площею і розсипалася сотнею золотих бризок. Але ж жебрак має рацію. Навіщо воно, це відбиття танцюючих вогнів у скалках чорного перекинутого неба на бруківці, якщо нема кому сказати «поглянь, яка краса!»?

Він раптом подумав про Шпета, про зів'ялі афіші та крихкі портрети довоєнних оперних дів. Що Шпет узагалі робить вечорами? Пише книгу? Мабуть, пише книгу, тепер усі пишуть книгу, кого не спитай.

Він знизав плечима і пішов гомінкою веселою вулицею, однією із безлічі веселих вулиць, що розходяться в різні боки від площі, наче шпиці гігантського колеса.

* * *

– Тут що, взагалі ніхто не живе?

У таких місцях хостели завжди напхом... студенти, олдвий піпл, велосипедисти з величезними рюкзаками і згорнутими в рурку пінковими килимками... Він любив хостели і не любив готелі. У хостелі вирує життя; в готелі втомлені люди відсипаються після напруженого дня. Або напиваються після напруженого дня. Або приводять тьолку, щоби розслабитися після напруженого дня. Вішаються, до речі, завжди у готелях. Ви коли-небудь чули, щоб хто-небудь повісився у хостелі?

– Чому? Просто ми ремонтуємося. Які відремонтовано, в ті заселяємо.

– Ви що, одночасно ремонтуєтеся і працюєте?

– Ну так. Тут на Різдво пожежа була. Треба ж якось окупати ремонт...

У блюдечку на підлозі підсихало молоко, розтріскане, жовте. Жоден кіт не стане таке пити. Хотів сказати чергувальниці, але передумав. Кінець кінцем, це не його справа. До того ж він не бачив тут kota.

Розпис на стіні розрісся – так, сама собою, розповзається пліснява. Колгоспниця, упираючись у плінтус міцними босими ногами, здіймала над головою величезний сніп. Колосистий лан, що хвилями збігав до плінтуса, омивав її п'яти. На задньому плані лан борознили трактори й комбайни. В комбайнів і тракторів були рослинні, непевні форми. Художниця уявилася йому гостроносою, блідою, із прямим руським волоссям, прихопленим хайратником, і дуже одухотвореною. Такий трактор може намалювати тільки дуже одухотворена жінка. Фарбою тхнуло навіть сильніше, ніж зранку, ну й добре.

Він стягнув мокрі шкарпетки і, не роздягаючись, завалився на ліжко, помірно тверде, по-своєму навіть зручне, яке немовби обіцяє відпочинок і притулок тим, хто цього потребує. Так само зручними є полиці в швидкому потязі.

Самотність насунулася, як подушка на беззахисне обличчя сплячого. Але ж насправді ще рано. Там, у місті, все міниться, вибухає сміхом і світлом, віддзеркалюється у калюжах, і все буквально кричить, що той, хто не бере участі в цих веселощах, просто жалюгідний невдаха. Отак і розводять нас, лохів, сумовито подумав він... Може, й справді сходити до цих греко-римських погребів, чи куди ще...

У двері постукали. Не сильно, скоріше делікатно.

– Хто там? – він спустив ноги на підлогу. Підлога була теплою. Добре.

У щілину просунулося бородате обличчя байкера. За спиною першого тупцював другий. Перший був рудий, другий – руський.

– Хто там? – повторив він, хоча загалом і в цілому сценарій був зрозумілий.

– Ну, ось. – Перший байкер протиснувся у двері, другий пройшов за ним. Вони були такі великі, в таких чорних куртках і величезних чорних берцях, що в кімнаті стало помітно темніше. – Ми ось тут прикинули... це як би... ну, познайомитися треба. Під одним дахом, можна сказати, живемо.

Байкерський рюкзак м'яко, але відчутно опустився на підлогу. Пролунав глухий жерстяний брязкіт. Ну, зрозуміло...

– Та я працюю.

– Ні фіга ти не працюєш, – пронизливо констатував рудий, гепнувся на сусіднє ліжко, поводячи плечима, стягнув косуху й оголив міцні біцепси із красивим кольоровим татуванням. На лівому в язиках полум'я кудись мчав скелетоподібний кінь блідий із колесами замість ніг. Скелетоподібний вершник був із косою і в косусі. Ну, знову ж зрозуміло. Що було на правому, не роздивитися, але теж щось дуже концептуальне.

Русявий, потупцювавши у дверях, теж сів на ліжко і притягнув до себе рюкзак. Берці в них були просто жахливі – і як це вони ходять цілий день у таких гівнодавах? Важко ж.

З рюкзака на світ з'явилися бляшанки з пивом, вобла, чипси та солоні крекери. Хлопці, здається, ґрунтовно підготувалися.

– Упир, – сказав рудий.

Він був здригнувся, але потім зрозумів, що рудий просто представився. Орел, значить, степовий, упир лихий.

– Мардук, – сказав русявий.

– Дуже приємно.

Хоча чого там приємного, коли один – упир, а другий – взагалі мардук?

– Звідки шлях верстаєте, брати? – запитав він, оскільки це було доречно та чемно.

– З Праги, – сказав Упир. – Ну, тобто Амстердам, Брюгге, Прага. Яюсь так. А ти, брате?

Упир видер у банки хисткого бляшаного язичка, а банку, холодну і злегка мокру, простягнув йому. Він взагалі з банок не любив, а любив із кухлів. Йому не хотілося пива. Хотілося чаю. Людина ніколи не отримує те, що їй потрібно. І постійно – те, що не потрібно.

- З Пітера.

- Ну і як там, у Пітері?

- Холодно. Мокро.

Упир кивнув із якоюсь похмурою задоволеністю.

- Живий ще, значить, Пітер...

Упир одним довгим ковтком спустошив свою банку, зім'яв її у могутньому кулаці й потягнувся за наступною.

- А ти хто по життю, брате?

Його банка теж раптом виявилася порожньою.

- Мистецтвознавець. Авангард двадцятих.

- Це ти даремно. Пусте заняття.

Говорив лише Упир. Мардук мовчав. З іншого боку, на те він і Мардук. Йому вести розмови зі смертними якось ні до чого.

- Усе скінчилося. Мистецтво скінчилося. Більше не породжує нові змісти.

- Мартинова я й сам читав...

Байкери взагалі повинні у зграї збиватися, ні? Свої клуби, нашивки.

Він простягнув руку за ще однією бляшанкою, але мовчазний Мардук витяг із рюкзака пляшку горілки і скрутив їй голову.

- Ні-ні... мені пива.

– Пива так пива. – Упир знизав плечима і ковтнув із пляшки.

Він дивився, як смикається волохатий кадик Упиря, в пляшці булькотіло й ворушилося, наче самозароджувалося невідоме життя. Нарешті Упир відірвався від пляшки, передав її Мардукові та згріб у жменю залишки чипсів:

– Пом'янемо мистецтво.

Йому здалося, що лампочка під стелею починає блимати. Дрібно-дрібно, але дуже неприємно. У кого він бачив таку? А, у Шпета.

– Як узагалі мистецтво може породжувати нові змісти? – Упир поставив порожню пляшку на тумбочку поряд із порожньою упаковкою з-під чипсів. – Ось людина. Ось мозок. Мозок не змінився з часів палеоліту. Так?

– Змінився. – Йому було шкода мозку. – У гірший бік. Об'єм зменшився. Я читав, що відсотків на двадцять, хоча це вже занадто, як на мене. Так чи інакше, вони у порівнянні з нами були генії. Генії та красені. Метр дев'яносто, прекрасний кістяк, високий лоб. Якби вони потрапили до сучасного світу, вони б його змінили. Ті технічні завдання, які вони вирішували, для свого часу були революційними. Кожне оббите каміння, кожна вискоблена шкура, кожна пастка...

– Ти хочеш сказати, брате, що ми виродилися? – уточнив Упир.

– У порівнянні з ними – так. Адже ми сидимо на всьому готовенькому. Культура – це протез, власне кажучи. Протез геніальності.

– Культура давно прогнила, – мрійливо сказав Упир. – Пара-друга точкових ударів...

– Це, – мовчазний Мардук покопався у рюкзаку і витяг ще одну пляшку, – за умови, що змісти породжує людський мозок. А якщо змісти самі по собі, а людський мозок – сам по собі? Не передавач, а приймач. Тоді обмеження знімається, погодьтеся.

У Мардука був м'який інтелігентний голос.

Світло блимало все частіше, і в цих мерехтливих спалахах світло-присмерк йому здалося, що Упир заклав свою лапу під ремінь Мардукових джинсів.

Він десь читав, що якщо світло блимає з дуже короткими інтервалами, мозок просто ігнорує короткі періоди темряви, наче добудовуючи реальність у момент її зникнення. Якщо навколишній світ нам регулярно вимикають на частку секунди, а потім вмикають знову, хто це помітить? Ми живемо посеред лакун і провалів...

- А хто ж тоді породжує змісти?

Язик слухався погано... Мабуть, час класти край. І взагалі – скільки він випив?

- Ніхто, – суворо сказав Мардук. – Змісти існували завжди. Просто людина кожного разу дотягується до якогось певного рівня змістів. Спочатку вона бере ті, що ближче лежать. Потім – ті, що подалі. Коли-небудь вона відростить собі такі ментальні щупальця, що...

- Небачені, прекрасні змісти?

- Так. І це буде кінець людства. Тому що для них потрібен приймач іншої конструкції. Надточний. Надтонкий.

- Про це я теж читав. Точка Омега і таке інше. Фантасти це люблять.

- Чому ні? Що таке осяяння? Луна. Перекинута в минуле луна. В когось налаштування виявилось кращим. У хмарі змістів немає ані минулого, ані майбутнього. Лише холодна, сяюча сучасність.

Долоня Упиря остаточно сховалася у штанях Мардука. Гм...

У голові дзвеніло. Це через лампочку. Свербіло, як зубний біль. Мерехтить, сверблячи. Світло може перетворюватися на звук. Якщо захоче. У проваллях реальності, коли речі змінюють смисли, світло не є темрява. Світло є звук.

- А я думав, що байкери... Ну, що вони не так тісно спілкуються один з одним.

– Ось тут ти, брате, помилився. Ми не байкери. Агресивний мілітаризм байкерів нам осоружний. І ось ця їхня... я би сказав, їхня зграйність. До того ж байкери соромляться високих чоловічих стосунків. Хоча ця їхня гіпертрофована мужність... демонстративна маскуліність... усе це буквально волає про їхні справжні наміри. Ні, ми не байкери. Ми фрірайдери. Так, Мардуку?

– Так, Упирю.

– Для нас чужим є об'єднання за будь-якою ознакою.

– Це приємно, – сказав він. – Поважаю незалежність.

І світло згасло.

* * *

– Гей!

Світло було сірим і холодним, як у перший ранок нового року. І різало очі. Де він узагалі? Згадав. Хостел. «Піонер», здається. Так, авжеж, «Піонер». А це ще хто? Він же просив кімнату на одного.

Будь-який рух очних яблук відгукувався головним болем. Він примружився, трохи полегшало. Темна пляма на тлі вікна – це обличчя. Ага.

Хіба він пив учора горілку? Він не пам'ятав. Він точно пам'ятав, що пив пиво. Що було потім? Миготлива лампочка, бородаті обличчя.

– Вони підклали щось у лампочку, – сказав він.

– Буває, – погодився хтось. – Мінералки дати?

Він обережно спустив ноги на підлогу. Спав не роздягаючись. Вже легше. Чому легше? Авжеж, тісна чоловіча дружба.

– Так. – Він із полегшенням зітхнув. – Так, будь ласка.

Зір вдалося нарешті опанувати, і він тепер бачив її цілком розбірливо. Вітрівка, джинси, широкі плечі, широкі стегна, міцні ноги. Вона була схожа на каріатиду, котра через якісь свої справи зістрибнула з карниза.

- Тримайте.

Від неї тхнуло фарбою, і його знову занудило.

У пластиковій пляшці води залишилося на третину, вона напевне пила з неї сама, але він, зазвичай бридливий, цього разу зневажив на це.

- Котра година? - Він відірвався від пляшки.

- Полудень вже. Мені працювати треба. А Веронічка казала, що ви зранку уходите.

Неговірка, але чого хотіти від каріатиди? Вона посунула драбину - звук був такий шорсткий, що його пересмикнуло.

- Вас як звуть?

- Лідія.

- Гарне ім'я.

- Не думаю, - сухо сказала вона і з гуркотом поставила на драбину банку з фарбою.

На лівій щоці жовтіє пляма фарби. Голова пов'язана червоною хусткою, ну просто робітфаківка з плаката «Не базікай!». Якого кольору в неї волосся?

- Слухайте, йшли би ви звідси. Ви мені заважаєте.

- Я плачу за цю кімнату. Це моя кімната, - сказав він роздільно, як на уроці англійської. - It's my room. You see? Послухайте, ви що, соромитеся при мені, чи що?

Взагалі-то вона видавалася цілком непробивною.

– Можливо.

– Мистецтво – це дуже інтимно, я розумію.

Сонна Веронічка, скоріше за все, її приятелька. І замовлення підкинула подружньому. Що з того, що малювати не вміє. Ось так воно все й робиться. А ми, дурні, думаємо, що все вирішують професіонали. Звідки їм узятися, професіоналам?

Він перевірів документи – на місці. Кредитка та гаманець – теж. Мобіла на місці. Здається, все в порядку. Він чув, що самотнім постояльцям недобрі люди підливають до пиття клофелін або снодійне, але тут наче не той випадок. Чи той?

Він же сам відкривав ці банки. З іншого боку, банку йому давав Мардук. Або Упир. Так, точно Упир. Банка могла бути... ну так. Голка, що пробиває тонку бляху, – і все. Але навіщо? Щоб оглянути його кишені й переконатися, що він той, кого вдає? Це... ну, безглуздо взагалі-то.

Вона мовчки спостерігала за ним, очікуючи, що він припинить нарешті ритися по кишенях і піде.

– Скажіть, а ви такого собі Шпета знаєте?

Вона похитала головою у червоній хустині.

Його це чомусь потішило.

– А Воробкевича?

– Це який дописи у вечірці про мистецтво пише? На кролика схожий. А що?

– Та нічого. Все-все, вже йду. Не складете мені компанію? Поснідати?

– Пообідати, – суворо виправила вона. – Сніданок – це до полудня. А зараз ланч. Або обід. І – ні, мені працювати треба.

Їсти, проте, зовсім не хотілося.

* * *

– Щось ви сьогодні пізно.

– Так склалося, – невиразно відповів він.

– Вам як завжди?

– Що?

– Ну, каву, запіканку? Чи це ви тільки зранку? Послухайте, а давайте я вам знову лікеру наллю. Ви кепсько виглядаєте.

– Ще б пак. Так, як завжди. І гаразд, давайте лікеру.

– Кави якнайміцніше?

– Так. Дякую.

Він улаштувався біля вікна, дивуючись з того, що на вулицях так багато народу, і тільки потім зрозумів – адже вже полудень. Сіре світло гопцювало на мокрій бруківці.

– Я дозволила собі покласти більше цукру. – Вона поставила на стіл обшарпану пластикову тацю. – Вам зараз треба.

Він уявив собі, що ковтає каву без цукру, чорну-чорну, гірку-гірку, і пересмикнувся.

– І вода. Вам треба якомога більше пити. Аспірину дати?

Людина в чужому місті самотня й ведеться на знаки уваги. Він подивився на її руки, що вправно сервірували столик. Обручки немає, але люди не завжди носять обручки. До того ж у неї, напевно, до кінця дня сильно набрякають пальці. Чи це вона старається за чайові? Вона взагалі хто? Офіціантка, власниця? Пайовичка, скоріше за все, чергує тут зранку, а потім її заступає хтось із рідні або друзів.

За вікном тінь хмари ліниво насунулася на мокрий брук.

- Ще два-три тижні - і весна. - Вона простежила за його поглядом. - Ось побачите, як у нас гарно весною.

- Я так довго не затримаюся.

- Це ви даремно. У нас гарно. Вам сподобається. Справді.

Родина в глибині кафе обідала, розповсюджуючи запахи картопляного пюре і свинячої піджарки. Його занудило. А вранці вчора було зовсім порожньо. Куди вони потім дівають усі ці завчасно заготовлені запіканки?

- Але взагалі одному краще за все приїздити або на пару днів, або надовго. За пару днів не встигаєш відчути себе самотнім, а коли надовго, заводиш собі друзів. Подруг.

- Дякую, - сказав він, - але в мене справи.

- Не сумніваюся. Відпочивати зазвичай приїздить родинами.

Точно - кадрить. Він хотів сказати щось нейтральне, але ввічливе, ввічлива відмова, так, саме так, ввічлива відмова, але вона повернулася за стійку й утупилася в книгу, немов угадавши його наміри. Не кадрить? Просто чемна з відвідувачем? Чому ми взагалі схильні приймати звичайну приязність за далекоглядні плани?

Запіканка була свіжа, дуже ніжна, щедро полита варенням і збитими вершками. І все ж таки, що вони роблять з учорашніми? Може, здають до якої-небудь кулінарії поблизу? Він доїв і відніс брудний посуд на спеціальний столик. Кава з

лікером сильно налагодила його світовідчуття: правильний лікер, правильна кава, правильні пропорції. Дивовижна жінка.

– Полегшало? – Вона підвела голову від книги, поганий папір, пейпербек, дамський роман.

– Дякую. Скажіть, а чому всі постійно питають: «Як завжди?» Я тут був у Юзефа, й офіціант сказав: так розводять лохів. Ну, щоб їм здавалося, що впізнають в обличчя, запам'ятовують.

– Не думаю. Просто це добре питання – «як завжди». Це означає, що було минуле і буде майбутнє. Люди прагнуть розміреного життя. Особливо приїжджі. – Вона нарешті підвела очі та посміхнулася. – До речі, сьогодні в нас день пива. Якщо ви у будь-якій ресторації спитаєте кухоль, вам як бонус запропонують ще кухоль. Будь-який наш фірмовий сорт на вибір. У нас добре пиво. Бере призи на виставках.

– Не сумніваюся, – сказав він. – Але сьогодні мені абсолютно точно не захочеться пива.

* * *

– Це Штернберг. Он те полотно. Велике, із плотогонами. Емігрував у сімдесят четвертому, зараз у МОМі висить. Бачите, який мазок? Буйний, щільний.

– Пастозний.

– Так-так, абсолютно вірно. Пастозний. Он той – Жук. Теж поїхав, тільки до Ізраїлю. А он той, далі – Цвинтар. Он ті кольорові плями. Психоделіка. Графіка? Це Кузнецов. Помер у психушці в сімдесят шостому. І перед смертю все малював, малював... йому підсовують папір, а він малює. Дарував лікарям, санітаркам. Верховцев, зав. відділенням, непогану колекцію зібрав.

Банькаті чорні очі, скісне підборіддя, задовга верхня губа, два зуби стирчать вперед. Коли Воробкевич говорив, у нього драглили обвислі щоки.

Потайний масон?

– Ах, цей? Широков. Приїхав на літо з Пітера, на пленері попрацювати. І залишився. Говорив, у Пітері не те, зовсім не те... Йому там м'яса не вистачало. Фактури. Бачите, який горизонт? Він перший у нас використав ефект риб'ячого ока. Риб'яче око – це...

– Я знаю.

– Авжеж, авжеж. І відразу – наслідувачі, учні. Школа. Мені пощастило – я розгледів його рано.

Євроремонт, так. Але все одно – Шпет, такий Шпет. Хіба що замість театральних афіш плакати виставок, з яких витріщаються чорно-білі бородаті обличчя художників. На видноті грамота почесного громадянина міста. Воробкевич був у пошарпаній рудій вельветовій куртці з чорним сукняним коміром, трохи завеликій і подекуди заляпаній старою олійною фарбою. Напевно до куртки додавалася відповідна історія. Він не став запитувати.

– У шістдесяті все вирувало. І навіть у сімдесяті. У всіх застій, а в нас, можна сказати, розквіт. Острів свободи. Але вас, як я розумію, не цікавлять сімдесяті? Ні? Шістдесяті?

Воробкевич, схиливши голову набік, із надією зазирнув йому в очі.

– Я займаюся двадцятими. Баволь. Кароль Баволь. Вам це нічого не каже?

– Баволь, – сказав Воробкевич і замовк. – Зараз, зараз... Це не той, який...

Він терпляче чекав.

– Баволь! Ну звісно! Був такий дивак. Злиденний безумець. Е... Талант. Майже геній. Невизнаний.

Статус Баволя зростав із кожним наступним словом.

– На нього можна подивитися?

– Так, – сказав Воробкевич після деякої запинки. – Так, авжеж.

Скоріше за все, найкозирніші висіли в першій залі. Баволя тут точно не було.

– Він у запаснику, – сказав Воробкевич нарешті.

Ну звісно, адже має бути запасник...

– Я не всіх виставляю напоказ. Його полотна... – Воробкевич запнувся, немов би пробуючи на язик, потім обережно сказав: – Картони?

Воробкевич пам'ятав, що Баволь у нього є, але не дуже пам'ятав, які в Баволя роботи.

– Ви впевнені? Вас більше нічого не цікавить тут? Тільки Баволь?

– Тільки Баволь.

Вони минули Штернберга. Минули Жука та Цвинтара. Плідного алкоголіка Кузнецова. Перебіжчика Широкова. Цвинтара він би прикупив, якби були в нього гроші. Величезна квартира, і самісінький Воробкевич. Шпет, такий Шпет. Таємне товариство самотніх старих, які трусяться над уламками Атлантиди.

Перед останніми дверима Воробкевич зупинився. Боїться, може, Баволь зараз раптово зробився модним, а він, Воробкевич, і не знає? Або що впустив до будинку грабіжника? Просто – шахрая? Вічні страхи колекціонера. Шпету в цьому сенсі простіше, колекція Шпета становить цінність тільки для нього самого.

– Так ви кажете, вас Шпет направив?

– Хіба він не телефонував вам?

– Так, – Воробкевич потрусив щоками, – так, звісно Шпет говорив. Авангард. Початок двадцятих. Авжеж. Я теж займався авангардом, знаєте. Андеграундом. Я так сподівався, що рано чи пізно... А зараз усім соцреалізм подавай. Усі ці трактористи на стерні. Монтажниці... Цей усереднений мазок. Хто б міг

подумати?

– Великий стиль завжди користується попитом, коли він закінчується. Рано чи пізно він набридне, і згадають про андеграунд. Треба просто мати терпіння.

Воробкевич відімкнув двері, понишпорив по стіні в пошуках вимикача. Що тут раніше було? Кухня? Ванна кімната? Від прокладених зверху труб залишилися зафарбовані оцупки. Сліпі стіни без вікон, і – полотна та картони, полотна та картони, і всі – обличчям до стіни, обличчям до стіни, як покарані діти.

– Баволь, – замислено бурмотів Воробкевич, озираючи кімнату банькатими черешневими очима. – Десь тут у мене він стояв, Баволь. Тут? Так, здається, тут.

Воробкевич перевертав картини, побіжно дивився на них і знову ставив обличчям до стіни. І кожна на коротку мить спалахувала яскравим спазматичним життям, немов намагалася сподобатися або принаймні запам'ятатися... Кому все це? Для кого?

– А! – сказав Воробкевич.

Він підійшов ближче.

– Так, точно, Кароль Баволь. Це його підпис. КаБе латиницею, бачите, там, у кутку?

Він повірив Воробкевичу на слово. Може, й Баволь.

– У вас що, тільки одна його робота?

– Та ні ж. Ось, уся ця купка. Ну, небагато, звісно. Але, здається, все, що зберіглося. Більше його ніде немає, Баволя. Невизнаний геній. – Воробкевич говорив, поступово запалюючись. – Наш Чюрльоніс. Відлюдник. Мандрівник духу. Я... ви знаєте, чому я його тримаю тут, у запаснику? Щоб фарби... в первозданній свіжості... Ви ж знаєте, роботи Чюрльоніса...

– Блякнуть. Знаю.

- Час вбиває, - сказав Воробкевич.

На невеликому, п'ятдесят на п'ятдесят, картоні уторована курна дорога оминала будівлю з рожевого каменю, скоріше за все, храм. Уздовж стежки височів ряд кипарисів, темних, тугих; і чомусь відразу було зрозуміло, що там, під кипарисами, урвище, прірва, порожнеча, тільки сизий серпанок розжареного літа, що згусав у темну синяву, в чорне ніщо. І височить на роздоріжжі, наче «кохінор»-переросток, обеліск кольору закипілої крові, зі звернених до глядача граней дивилися безносі маски. Яскравий, нерухомий світ, наче при спалаху блискавки. І жодної людини.

- А як він до вас потрапив?

- Після смерті, - сказав Воробкевич.

- Перепрошую?

- Його роботи мені віддав Цвинтар. Він пускав Баволя до себе в майстерню. Попрацювати. А потім Цвинтар від'їздив до Німеччини і сказав - забирай що вподобаєш. Я забрав усе. Не пропадати ж добру. - Останню фразу Воробкевич вимовив тоном вище, чітким, інтелігентним голосом. - Я хотів сказати, ми злочинно ставимося до нашої спадщини. Злочинно. Цвинтар приватизував перед від'їздом майстерню і продав її під кнайпу. Ну, ту, із грецькою кухнею. І вони б викинули все на вулицю. Але я сказав Цвинтару - перед тим як поїдеш, зателефонуй. І він зателефонував. І я приїхав. На двох машинах.

- І все - Баволь?

- Що ви. Цвинтар тоді не міг вивезти свої роботи. Він просто роздавав їх. Я вже розумів тоді, що Цвинтар - великий художник. А Баволь - це так. Під руку потрапив.

Знову той же високий інтелігентний голос.

Воробкевич закліпав банькатими очима і злегка зіщулився.

- А... ще подивитися можна?

- Авжеж, - сказав Воробкевич жваво, - авжеж.

Прямовисна, дуже висока, явно штучного походження стіна над морем, і біля її обніжжя, задерши догори дзьобасту голову, стоїть дивна чотирилапа тварина, а в штормовому небі кружляють інші тварини, схожі на птахів, але не птахи.

- У нього була буйна уява, в Баволя.

- Так, мабуть. Геть непристосований до життя, геть. Жив на самоті, помер на самоті... Коли помер? У сімдесят третьому. Ні, в четвертому. Точно, в четвертому. І було йому... так, під вісімдесят вже.

Художники, якщо не помирають дуже рано, живуть дуже довго. Чіпка життєва сила. Не те що якісь там поети.

- Ну і як вам? - з надією спитав Воробкевич.

- Чесно? Ну, так собі. Хоча... щось у цьому є, звісно.

- Не будете брати?

Йому було шкода Воробкевича. Бідолашний Воробкевич. Бідолашний Шпет. Не бачити Шпету своїх відсотків.

- Я й не збирався. Я не галерейник. Я історик.

- Тоді навіщо?

- Баволь у двадцяті пристав до групи «Діамантовий витязь». Я займаюся цією групою.

- Ніколи не чув.

- Ніхто не чув. Він робив для них декорації та костюми. До їхньої вистави, в сенсі. Можливо, у вас є начерки? Ескізи?

- Ні, - сказав Воробкевич сумно. - Тільки ось це. Може, все ж таки візьмете?

- Ні, що ви. Куди я його?

Воробкевич схилив сумну рожеву лисинку.

- Хіба що... Можна спробувати його розкрутити.

- Розкрутити? - дуже повільно, смакуючи слово на язиці, повторив Воробкевич.

- Еге ж. Зробити знаменитим. Ну, принаймні відомим. Ви ж, здається, пишете для газет? А диваків люблять.

Особливо мертвих, подумав він.

- Влаштувати виставку. Запросити бомонд. Знаючих людей.

- Так, - повільно сказав Воробкевич, дивлячись перед собою, - ви маєте рацію. Помер безвісний, всіма забутий... геній, який споглядав інші світи. Я як почесний громадянин просто зобов'язаний...

Очі Воробкевича все ж таки були схожі на чорницю. Сизуватий полиск. Катаракта?

- Можна подумати, скажімо, про біенале. Імені Баволя. Новий космізм. Ось цей... Цвинтар? Він живий?

- Що йому зробиться, - з відразою сказав Воробкевич. - Сидить у своєму Мюнхені.

- Добре було б порозпитувати його про Баволя. Якись цікаві факти, подробиці. Випустити альбом із репродукціями. Місту потрібна своя легенда. Свій бренд. Це ж можна... ну, тиражувати. У нього є спадкоємці?

- Ні!

– Ну от. Це, звісно, грубі матерії, але є ж сувенірна галузь. Чашки з принтом. Футболки. І виникає зворотний зв'язок, розумієте? Баволь стане ще більш відомим. У вас буде свій Чюрльоніс. І ніхто інший, як ви...

– Зворотний зв'язок, – прошепотів Воробкевич, – зворотний зв'язок...

У голові Воробкевича розгорталася шереха кухлів із принтами, помахували короткими рукавами футболки. Чому ні? Баволь із тих художників, які в репродукціях виглядають ліпше, ніж в оригіналі.

– Звісно, що треба зареєструвати. Отримати патент. Можливо, на ваше ім'я, або як власність міста, а ви – представник. Я не дуже знаю, як це робиться, але певно є тямущі юристи. Почати з виставки, а там...

– Витягнути, – задумливо промовив Воробкевич. – Із пільми забуття. І це навіть добре, що помер усіма забутий. І що не дисидент. І не жертва репресій, ці вже набридли всім, а священний невдаха, божественний безумець... Це приймуть. Тут є перспектива. І, звісно, він одразу підскочить у ціні.

Останнє було сказане все тим же виразним чітким інтелігентним голосом, що дещо контрастувало із грубою меркантильністю сказаного.

Він підтримав:

– Потрібна якась легенда, звісно. Щоби кинути до зажерливої паливні жовтої преси. Щось містичне, наприклад. Медіум, зв'язок з іншими світами, все таке. Містика зараз у моді.

У Воробкевича ворухився кінчик носа – кролик і є кролик.

– Якщо вдасться розкрутити його, впевнений, зусилля окупляться.

Воробкевич рвучко розвернувся до нього, щоки драглилися.

– Усе своє свідоме життя! Все життя! Я віддав мистецтву!.. Думаєте, я з цього щось мав? Поміляєтеся, добродію! Я колекцію заповів місту. Єдина вимога – щоб цілісною експозицією. Зібрання Воробкевича! Більше мені нічого не потрібно.

Нічого. Все, що мені потрібно, в мене вже є. Мое зібрання. Повага колег. Вдячність художників. І нічого тут звинувачувати мене в меркантилізмі!

– Вибачте. Мені здалося... Ви говорили щось про зиск.

– Ні, – сердито сказав Воробкевич, – нічого подібного я не говорив.

– Як знаєте.

Воробкевич простягнув руку до вимикача, і відставлені до стіни полотна згасли. Немовби Воробкевич був янголом-внищувачем, який одним помахом руки занурив у пітьму декілька десятків світлів. Він дивився на цю маленьку пухку руку, на масивний перстень на пальці. Квітка, блакитна емаль. Начебто незабудка. Масонський символ? Треба почитати побільше про масонів, чи що.

Воробкевич упіймав його погляд.

– Перстень? Він дуже старий. Дуже. Йому понад двісті років. Потім із незабудкою була проблема, знаєте...

Яка проблема? З якою незабудкою?

– Я матиму, – за їхніми спинами згасало освітлення, в одній кімнаті, в іншій, – я матиму за щастя, якщо вдасться дати місту нове... ну, повернути старе... славетне ім'я... – і, вже вище тоном: – Ви що, і справді повірили? Ділок, нікчема. Удає з себе мистецтвознавця, а сам ледь-ледь геодезичний закінчив. Журналіст? Ха-ха-ха. Курси власкорів. Вечірні. Фейлетончики, дописи. Терся біля голодних художників, канючив, скуповував задешево... За ковбасу, за горілку. Вони померли всі, спилися, збожеволіли, вени порізали, а цей живий. Навіщо?

– Перепрошую, – спитав він обережно, – з ким я зараз розмовляю?

– Звісно, що не з цим нікчемою.

Пухкі ручки зметнулися, Воробкевич прикрив рота рукою, потім відняв руку.

– Не слухайте її! Якби не я, хто б про них знав зараз? Ну авжеж, у мене немає фахової освіти, я не мистецтвознавець, але в мене чуття. Соню, помовч. Хоч зараз помовч!

– Немає в тебе ніякого чуття, – сказав Воробкевич сам собі, – і не було ніколи.

– Ви знаєте, я краще піду. Коли що, я зупинився у хостелі «Піонер», знаєте такий? Заждіть, я вам їхню візитівку дам. Можна залишити повідомлення на ресепшені або зателефонувати на мобілу мені, ось тут телефон, я вам записав, я купив місцеву сімку. І, так, стосовно статті у вечірці – це ви добре придумали.

– Само собою, – сказав Воробкевич. – Я багато для них писав. Краєзнавство, культура. У нас дуже багата історія, знаєте...

Він попрощався і вийшов, не чекаючи, коли знову вступить жіночий голос, тому що приблизно уявляв собі, що саме цей голос скаже.

* * *

Без ліку ширяли зелені кульки, дерева увилися гірляндами зелених лампочок, блідих, наче анемічні привиди. Знову святий Патрік? На розі боровся з волинкою гудець, із-під кілта стирчали волохаті ноги в білих гольфах, сизі напухлі коліна. Волинка ворушилася в руках, як жива, голосно скаржачись на сумну долю. Адже ось шотландці, суворі горяни, а самі в Криму замерзли.

Дівчина, увита хмелем і теж, судячи з глибокого викоту, морозостійка, пропонувала перехожим пиво; пластикові стаканчики тремтіли на дерев'яній таці. Спіймавши його погляд, вона посміхнулася і підійшла ближче. Зелена гірлянда обвивала білу круглу шию, спускаючись на груди, шишечка хмелю кокетливо зазірала у викот.

– Дякую. – Він теж зазірнув їй у викот, гусячої шкіри не було. – Я не хочу пива.

– Це безкоштовно. Акція.

– Я й безкоштовно не хочу.

Вона знизала повними плечима і відійшла, рухаючись так плавно, що пиво у пластикових стаканчиках лише стиха коливалося. Напевно, вирішила, що він псих.

Вдень Юзеф заощаджував на освітленні, білі обруси плавали в сутінках, як крижини в північному морі. Замість живої музики крутилося щось механічно-наполегливе, але офіціант виник за плечем одразу і безшелесно, хоча, здається, не той, що вчора ввечері.

– Як завжди?

– Так, тільки риби не треба. Ні в якому вигляді. І музику вимкніть, якщо можна.

– Не любите попсу, ага, – проникливо сказав офіціант і прибрав меню.

– Хто ж її любить? – Його завжди дивувала ця пристрась до ритмічного шуму, яким у ресторанах присмачують їжу. – Скажіть, учора... дуже літній і дуже говіркий... він завжди тут обідає?

– Це ви про Давида? Давид Вейнбаум? Авжеж, кожного вечора. Приходить рівно о сьомій. І сідає он за той столик. Це його столик.

За спиною офіціанта старий годинник із маятником, різьблений, наче готичний собор, показував за п'ять четверту.

– А зараз де його можна знайти, не знаєте?

– У «Синій пляшці».

– Це що, паб?

– Кнайпа. Паби – це для приїжджих. Схибнулися всі на цих пабах.

– А далеко?

– Тут усе близько. Ліворуч, за ріг, у перше підворіття. Там вивіска є, одразу побачите. Це в тому будинку, де наречена-мрець. Або ні, де доктор-отруйник. Точно, де доктор-отруйник. Це, знаєте, один лікар давним-давно... по жіночих справах. І ось від нього пішла дружина. Втекла з його асистентом. І він тоді... зненавидів жінок, усе таке. І вирішив, що позводить увесь жіночий рід. Ну, тих, до кого вдавалося дотягнутися. І він нищечком труїв своїх пацієнток. Склав такі ліки, щоб вони діяли не одразу, щоб ніхто не міг запідозрити. Вони помирали, але в далечині від нього, хто на водах, хто вдома... І ось одного разу до нього прийшла прекрасна молода жінка...

– Далі зрозуміло. Він її встиг отруїти, але закохався. А зробити нічого було вже не можна, і тоді він сам отруївся цими ліками. Зізнався їй, вона його пробачила, і вони провели декілька щасливих тижнів, а потім померли одне в одного в обіймах.

– Ви знали!

– Ні, просто міські легенди всі склепані за однією й тією ж схемою. Трохи сексу, трохи страху. Трохи жорстокості. Трохи моралі. Й головне – щоб сумний кінець. Легенда, власне, танцює від фіналу.

– Кому потрібні легенди зі щасливим кінцем. – Дублер учорашнього бетмена прибрав меню. – Це вже не легенда, а дамський роман. Їм жерсть подавай, туристам. Катарсис за чужий рахунок, ось що їм потрібно.

На вулиці народу ще додалося, хоча здавалося, вже нема куди. Він йшов, оминаючи зустрічних, сочевична юшка приємно плюскотілася в шлунку. Гаряче, гостре, трішечки кисле – саме те в таку гидку погоду.

Дівчата, повиті плющем, стояли вже на кожному розі, порожні пластикові стаканчики гіркою громадилися на тацях, гудець знайшов брата-близнюка, немов у мексиканському серіалі, й тепер вони нашкварювали вдвох, але журливі скарги волинок губилися в галасі та сміху. Спритно маневруючи в натовпі, пройшов, трохи погойдуючись, велетень на цибах, за ним іще один, начебто інша порода істот, співіснуючих із людьми, цілком, зрештою, мирно. Поки що мирно.

Підворіття з'їло всі звуки й випило всі вогні. Вогкі склепіння, і далі, вже в колодязі двору, іржаві пожежні драбини, темні стіни, крихітний бузковий

квадратик неба над головою. Під обшарпаним тиньком прозирає готичний шрифт старої вивіски. Напевно, залишили навмисно. Така фішка.

Крапля з карниза впала йому на повіки. Він зморгнув.

І побачив павутинку променів, що тягнулася з-за прочинених важких дверей. Під прокопченими балками низької стелі на столиках спливали воском свічки. Два столики були порожні, за третім два старих грали в шахи. Пахло кавою. Доброю кавою.

Портал, що відкрився там, де раніше була глуха стіна. Бродилка. Не стрілялка. Бродилка. Він що, перейшов на новий рівень? Непомітно для себе? Зробив щось правильно? Що саме?

– А, це ви?

Вейнбаум, здавалося, не здивувався. Зітхнув і змішав фігури шкарубкою долонею. Його опасистий і нерухомий партнер не відреагував, немов і сам був збільшеною шаховою фігурою.

– Не хотів вам заважати.

– Все одно в мене король під шахом. Отже я вас слухаю.

– У мене до вас пропозиція. Ділова. Давайте присядемо он там, у кутку, і поговоримо. Або, якщо хочете, я зачекаю. Замовлю кави.

Вейнбаум із кректанням підвівся і відсунув важкий стілець. Бейсболку Вейнбаум так і не зняв, і вуха під нею кумедно стовбурчилися.

– Посидь поки тут, Мареку. Я невдовзі повернуся.

Темна корцюбиста стільниця була в краплях застиглого воску.

– Хочете, я вгадаю мету вашого візиту? Ви маєте намір найняти мене як консультанта.

– Вражений вашим прозіром, містере Холмс. Але так, ви маєте рацію. З погодинною оплатою.

Він назвав суму.

– Влаштує?

– Цілком. Мені все одно нема чим зайнятися.

Консультант – це людина, яка погоджується робити за гроші те, що у вільний час із задоволенням робить безкоштовно.

– Ось і чудово. Ви знаєте місто. Знаєте людей. А я тут чужинець.

– Ну, це можна виправити. Ви, до речі, сьогодні де снідали?

– Яке це... У «Криниці». А що?

– Ні, нічого. А обідали?

– У Юзефа. Це важливо? Там, до речі, мені сказали, де вас знайти.

– Все вірно. Ми тут із Марекком граємо в шахи. І до нашого приходу мене вже чекає кава та ромова баба. Це дуже важливо – свіжа ромова баба.

Згасаюче життя, яке тримається смаком ромової баби, запахом кави, щоденними ритуалами, жорсткою координатною сіткою, накладеною на простір-час.

Вейнбаум дивився на нього вицвілими очима, що сльозилися, і в нього виникло неприємне відчуття, що Вейнбаум – телепат. Вони тут усі телепати, чи що?

– А це справді будинок доктора-отруйника?

– У жодному разі, – суворо сказав Вейнбаум. – Це будинок, в якому закохані отруїлися ковбасою. Подвійне самогубство. Дуже ексцентрично. Непохитний тато дівчини був ковбасником, бачте. А будинок доктора-отруйника навпроти. Вам узагалі що потрібно?

– Я шукаю декого. Ні. Не так. Збираю відомості про деяких людей.

– Мертвих?

– Так. Мертвих.

– Тоді ви звернулися за адресою. Більша частина моїх друзів – мерці. Гадаю, ви були у Воробкевича?

– Я був у Воробкевича. В нього... з головою все в порядку?

– Ви можете абсолютно покластися на Воробкевича. Він ложку повз рота не пронесе.

– Але він постійно розмовляє сам із собою.

– Що ви! Ви все невірно зрозуміли.

Дівчина, пухкенька та свіжа, наче Ліотарова подавальниця шоколаду, налила з турки каву у крихітні філіжанки, поставила холодну воду в запотілих склянках.

– У Воробкевича, – Вейнбаум говорив, повільно кліпаючи, немов сонний птах, – повно недоліків. Він, власне, один суцільний недолік. Маленький, самолюбний, галасливий невдаха. Пройда та жмикрут. Пафосний нікчема. Але в нього є одна якість, що заслуговує на повагу. Він дуже кохає свою дружину.

– Кохав, ви хочете сказати.

– Кохає.

Вейнбаум акуратно підніс філіжанку до рота – не вадить йому в такому-то віці? Втім, у такому віці все вадить.

– Привіз її з Ленінграда, втім, вона говорила «з Пітера». Тоді в цьому був особливий шик. Адже ви з Пітера? Ну, ось. Бліда філологічна красуня, останній курс. Мала за розподілом іхати до якоїсь глушини. Вчителькою, аякже ж. Або –

заміж. Заміжніх відпускали з вільним дипломом. А він там, у Пітері, мотався на якихось журналістських курсах. Дотепник. Живчик. Ну й присватався до неї. Все ж таки наше місто – не найгірший вибір. А в Пітері – що? Кімната в комуналці. Мама – вчителька, ніяких зв'язків, нічого. Вона погодилася. Приїхала сюди. Ну, ви знаєте цю породу. Тут здебільшого темноволосі, а вона – снігуронька чистої північної води. Здалеку видно. Ходила холодна, гордовита. Він з неї пилинки здмухував. До газети влаштував, до вечірки. Спочатку коректором, потім редактором. Варте заздрості місце, як на ті часи. Але – не прижилася тут. Не полюбили її, розумієте? Що не скаже – все невлад. Тут всі один одного знають. Ой, здрастуйте! Як мати почувається? Ой, молодшенький точнісінько в бабусю. Інша б пустилася на всі заставки, ну, щоб, помститися, знаєте, як жінки помщаються. А ця – ні. Була йому вірною, уявляєте? Воробкевичу – вірною! Але замкнулася в собі, гидливо відсунулася. А тут він ще захопився живописом, став вештатися з художниками, тертися біля них, прицінюватися... Знаєте, як це буває, коли чоловік нещасливий, особливо якщо до того ж уже не молодий – він починає збирати колекцію. Все одно – чого. Хоч сірникових коробок. А картини – це ще й престижно. До того ж художники – це дуже ненадійний народ, за ними постійний нагляд потрібен.

– Він що – стукав?

– Що ви. Просто інформував. Він, знаєте, взагалі боязкуватий, ну, як усі фанфарони. Запросили. Пристрахали. Попрохали. Звісно, всі знали, так само як усі знали, що потайний масон.

– І продовжували спілкуватися? Звати на закриті вернісажі?

– Звісно. Адже він купував картини. За копійку, але купував. Або приводив покупців. Писав щось у місцевій пресі. В тій же вечірці. Одного разу навіть в «Огоньку», чи що. Але річ навіть не в цьому.

– Творче марнославство. Розумію.

Він відпив із крихітної філіжанки. Кава була дуже гарячою, а вода – холодною. Зуби заломило. Ще б пак, такий перепад температур. У них тут у всіх – як із зубами? Чи у Вейнбаума штучні?

– Нічого ви не розумієте. Їх мало хто панькав увагою. А картини існують, щоб на них дивилися. Так от. Соня. Вона стала згасати. Знаєте, як це буває, тихі такі справи, щось не лагодиться в жіночій сфері. Жінки вважають за краще про це не говорити. Він водив її до кращих наших гінекологів. Потім повіз до Москви, потім вони повернулися. Вона вже не вставала. І припинила розмовляти з ним. Зовсім. Наче він був винуватий.

– Насправді – ні?

– Звісно, ні. В чому завгодно, тільки не в цьому. Насправді це був її вибір. Адже вона могла тоді поїхати за розподілом. Або піти від нього. Та все що завгодно. Але вона віддала перевагу тому, щоб жити побіч, зневажати й ненавидіти. А він і далі її кохав. Вона була для нього всім, розумієте? Єдиним виправданням усіх його махінацій, усіх компромісів... І одного разу хтось обмовився при ньому, ну, наче жартома, що у Гробовичах, у передмісті. Тепер це вже не передмістя, в межах міста, але все одно...

За сусіднім столиком старий Марек знову розставив фігури і тепер грав сам із собою – за білих і за чорних. Нерухоме обличчя, підсвічене знизу недогарком, було немов посмертна маска.

– Колись він служив в управі. А я сидів у гетто. – Вейнбаум перехопив його погляд. – Старі вороги – це останні друзі. Так от... Там треба було зробити певні маніпуляції, вже не знаю, які, й прийняти останній подих. Буквально, не фігурально. Гоп! – і вона вже другий жилаць у цій жалюгідній руїні, що іменується людським тілом. І, що зовсім сумно, її ніхто не спитав, чи хотілося їй ось так... разом із ним тягатися до вбиральні, митися, підтиратися, бачити... ну, зрозуміло, що бачить стара людина, коли займається, скажімо так, особистою гігієною. І нікуди від цього не дітися, нікуди не піти. Вона й до цього його терпіти не могла, а вже тут...

– Ваш Воробкевич просто шизофреник. Роздвоєння особистості.

– Він – двоєдушник. Не шизофреник – двоєдушник. Ви що, нічого не знали про двоєдушників?

Даремно він найняв Вейнбаума як консультанта. Все одно що найняти Мюнхгаузена.

- Стривайте... ви тут сказали, що Марек служив в управі, а ви... Скільки ж вам років? І вам, і йому?

- Не ваша справа, - ображено відповів Вейнбаум.

Минуле, яке ніяк не стає минулим, немов би спалах, що вже згас, але залишив на сітківці довгий сяючий слід.

- Чому - «Синя пляшка»? - спитав він несподівано для себе.

- Даруйте, що?

- Ну ось, здається, у Стівенсона було оповідання...

- Про синю пляшку? Ні, до чого тут Стівенсон? Я гадаю, ну, просто красиво. І вивіску легко малювати. Читати раніше мало хто вмів. А так - висить синя пляшка, і всім одразу зрозуміло, що це синя пляшка. А цю кав'ярню, з чуток, відкрили відразу після турецької облоги. Ну, ви пам'ятаєте турецьку облогу.

- Буквально от як зараз!

- Дуже дотепно. Так от, хоробрий шляхтич, там, до речі, в кутку, його портрет, бачите, темненький такий, через підземний хід у міській стіні пробрався до турок і підпалив порохований склад. Паніка, дим, і, природно, тут вискакує з воріт міське людове військо, і турки біжать. І покидали все своє майно, й ось магістрати запитують хороброго шляхтича, яку нагороду він би хотів отримати за свій подвиг, і шляхтич, оскільки подорожував Сходом...

- Каже, нічого не треба, а тільки он ті мішки з чорними зернами. І патент на їхній продаж на п'ять років. Розумний шляхтич трапився. З діловою тямою. Я чув цю історію у Відні. Про одну тамтешню кав'ярню. Нібито найстарішу.

- Якщо одну й ту ж історію розповідають у різних місцях, - сказав Вейнбаум, - виходить, у ній є, гм... зерня істини. Хоча б завбільшки з кавове. Інакше навіщо б її розповідали?

– Маркетинговий хід.

– Аякже ж! Але не можна ж вигадати те, чого не було. Тобто можна, але це швидко забудуть.

– Ви хто за фахом, містере Холмс?

– Бухгалтер. Коли я починав, це називалося рахівник. Нарукавники, рахівниця.

– Престижна професія.

– Це зараз. Але зараз я вже не у справі. Іду, Мареку. Ви ще щось хотіли запитати?

– Так. Про Валевську-Нахмансон. Вона співала у вашій опері до війни. І там ніби якась драма була.

– Між драмою та трагедією, як кажуть в Одесі, дві великі різниці. Її в тридцять дев'ятому застрелив коханець, співробітник НКВС. Прямо з партеру, коли вона співала Кармен. Це є в путівнику, ми дуже пишаємося цією історією. Ми взагалі пишаємося своєю історією.

– Ви точнісінько як Шпет. Він теж дуже пишається. Але стривайте... Скільки їй було в тридцять дев'ятому?

– Під сорок, так. Але, кажуть, виглядала от сили на тридцять. Сильний, гарний голос. Сопрано. Чоловік у неї був...

– Негідник суворий?

– Що ви. Наймиліша людина. Інженер-путієць. На руках носив, пестив без міри. І заарештували його, звісно. Кажуть, вона й зійшлася з цим енкавеесником, забув, як його звали, щоб врятувати чоловіка. А чоловіка все одно розстріляли. Цей її коханець і справді намагався його витягти, навіть пішов на посадовий злочин. Щось, пов'язане з підрубкою документів, підкупом, шантажем і відчаєм. Хто ж знав, що він такий гарячий? У нас, знаєте, тут усе бурхливо. Оперні пристрасті. Ви, звісно, захочете відвідати її? Вас, я бачу, дуже цікавить наше славетне минуле.

- У якому сенсі – візит? Куди? На цвинтар?

- Це теж можна. Але я маю на увазі – особняк. Там її будинок-музей, і ще там живе Яніна, Яніна Валецька. Нащадок за жіночою лінією. Там, власне, одна суцільна жіноча лінія.

- І вона, звісно, співає в опері?

- Бінго!

- Не Кармен, часом?

- Ні. Цього сезону Іоланту. Вона ж сопрано.

- Ось тобі жовтець, ось волошки! – промурмотів він.

* * *

Коли ти всюди винуватий чи вважаєш себе винуватим і нічого вже не виправити, ти починаєш прокручувати у голові все, що ти казав за сніданком, за обідом, перед сном, раз у раз, раз у раз, і ось починають з'являтися ніби перешкоди на затертій плівці, й ці перешкоди спричиняють нові перешкоди, й ось уже розмова звучить трохи по-інакшому, потім зовсім по-інакшому, затим це вже зовсім не та розмова. Й так, урешті-решт... урешті-решт вона починає тобі відповідати. Адже ти у змозі передбачити кожне її слово, кожен порух, оберт голови, інтонацію, погляд, і ось вона вже звертається до тебе з цією своєю тонкою посмішкою, з ледь помітним, проте таким виразним порухом брів, і розмови ваші тривають і тривають, наодинці, у безпеці, без свідків, уночі, у теплому ліжку, гарячковим напівшепотом, на вухо одне одному. Ви ніколи так не розмовляли, поки вона була жива.

І вона все одно невпинно, безперестанку, звинувачує тебе, звинувачує тебе, звинувачує тебе...

* * *

– Цікавитесь оперою? – Водій у шкіряній кепці говорив, не повертаючи голови.

– З чого ви взяли?

– Варшавська, дванадцять. Будинок-музей знаменитої співачки першої половини двадцятого століття Валевської-Нахмансон. Тільки він, гм, до сімнадцяти нуль-нуль.

– А я думав, там живуть.

– Живуть, аякже ж. Я б і сам, гм, не відмовився. – Водій пригальмував, червоний відблиск стрибав на мокрій чорній бруківці, потім змінився на зелений, наче у стиках між камінням раптом проросла трава. – За комуналку місто платить. Три житлові кімнати внизу, дві нагорі. Вітальня. Кімната для прислуги. Служби. Ліхтар на фасаді. В сенсі еркер. Сецесія, ар-нуво, одна тисяча дев'ятсот десятий. Левицький будував.

– Але... відвідувачі?!

– До сімнадцяти нуль-нуль можна потерпіти. І там тільки перший поверх під музей. І то не весь. Вітальня і дві кімнати. Все, приїхали.

За чорним гіллям, підвішене в присмерках, світилося вікно. Навесні тут розквітнуть бузок і шипшина, і, можливо, садовий жасмин. Дерево розкинуло в боки голі віти. Ясен. Або клен. Тільки не дуб, дуб би іржавів, але тримався до останнього.

П'еса в трьох діях. «Особняк». Або навіть «Особняк взимку». Діючі особи – стара поміщиця, її названа донька, її син-студент... хто там іще? Ах, сусід, звісно. Сусід-поміщик. Молодий сусід-поміщик, вродливий, зухвалий і гультьяйський, і всі в нього закохані, й стара поміщиця, і її названа донька. І він нацьковує їх через нудьгу, і вони гризуть одна одну до смерті, дві вовчиці, стара та молода, а син-студент, закоханий у дівчину, звісно, стріляється.

– Варшавська, дванадцять. – Водій увімкнув світло в салоні, щоб зручніше було розрахуватися, і ззовні відразу стало зовсім темно, тільки вікно і далі сяяло та пливло у тьмі зовнішній, у тьмі кромішній...

- Так, - сказав він, - дякую.

- Послухайте, ви ж, гм... не місцевий? Можу вас повозити, показати цікаві місця. Більше ніхто такого не покаже.

Таксисти завжди балансують на неясній межі закону, перетинаючи її по обидва боки на обопільну користь свою та клієнта. Борделі? Гральні будинки?

- Даруйте, а що саме?

- Ну... ось той же Левицький, це не найкращий його особняк, скажімо так. А ось той, де зараз австрійське консульство, на Бузковій, ось він справжній шедевр. Інтер'єри вам навряд чи вдасться подивитися, але мозаїку та вітражі... І, до речі, з тим особняком пов'язана цікава легенда. Один бідний студент...

- Дякую, місцевий фольклор мене не цікавить.

- Тоді, можливо, вас зацікавить гномон? На Празькій є розкішний гномон. Вам щось каже це слово? Гномон? Ось бачите! Я всіх своїх пасажирів запитую, що таке гномон.

- Це такий тест?

- Ну, схоже на те, гм. Експрес-метод. Ви - другий, хто знає. Візитівку, ось, про всяк випадок візьміть, раптом що. А що як надумаете.

Він узяв.

Таксівка, обливши на прощання малиновим світлом, покотила далі, туди, де перспектива зводила на клин паралельні ряди чорних дерев. Снігова каша із тихим шурхотом обрушилася до чорної колії. Він провів рукою по чавунному стовпчику, намагаючись натиснути кнопку дзвоника, і долоня відразу ж стала мокрою та холодною. Кнопка теж була мокрою та холодною. Незрозуміло, працює чи ні. Звідси не чути. Але, так, ось воно - тихе клацання, і хвіртка м'яко подалася під долонею.

З-під гравію садової доріжки при кожному кроці вичавлювалася вода. Вікно висіло в мокрому повітрі, наближаючись із кожним кроком.

Фестончасте бляшане піддашшя, сходи... Слизько, зараза, так і навернутися недовго. І відразу ж під піддашшям запалилася лампочка. Мряка крутилася в конусі світла, немов зграйка мошви. Він ретельно витер ноги о ребруватий поріжок, і ще одне тихе клацання винагородило старанність: двері відчинилися, і так само, сама собою, засвітилася лампочка у вітальні. Фотоелемент? Напевно, але він подумав про зачарований замок. Принц, який порушив усамітнення полоненої красуні. Або відьми.

У вітальні стовбурчилися рогами тонетівські вішаки, у плетеному високому коробі купою мертвих звірків громадилися ганчіркові капці, з тих, що підв'язують до щиколоток на зразок личаків, а вони все одно розв'язуються і човгають паркетом, плутаючись у ногах. Саме цього музейні працівники й домагаються, позаяк ненавидять відвідувачів, що приходять до тихих залів і заважають жити.

Цей будинок не прикидався музеєм. Він і був музеєм. Вхід до вітальні позначався двома стовпчиками із латунними маківками й оксамитовою лінвою, що провисала між ними. За лінвою панувала цілковита темрява: ані промінчика, ані проблиску ліхтаря. Фіранки на вікнах? Можливо, навіть оксамитові фіранки? Кручені мармурові сходи вели на другий поверх, і біля їхнього підніжжя не було ніяких стовпчиків.

Там, нагорі, прямокутник світла наче стрімко прорізали невидимими ножицями. Колись давно в курортних лінивих містах на сонних золотавих набережних умільці різали ось так, із чорного паперу профілі ніжних замовниць... Дивне, майже забуте мистецтво. Ножицями – раз-раз!..

Світло кололо очні яблука. Він блимнув.

– Ви до мене?

Голос тихий, майже дитячий. У неї ж має бути сильний, глибокий голос! Сопрано. Можливо, мецо-сопрано. Світло вигризло її постать з країв, було видно тільки, що на зріст вона невисока.

– Я хотів би поговорити з пані Валевською. Яніною Валевською.

Він уже знав, що друга половина прізвища сама собою, невідчутним чином відвалилася.

- І?.. - той же тоненький голос.

Вихід свій вона обставила красиво. Вправна акторка, не припиняє грати навіть у себе вдома. Напевно істеричка. Усі вони - істерички.

- Дозвольте піднятися?

Вона не відповіла. Боїться незнайомих людей? Навіщо тоді відчинила? Ні-ні, це мізансцена: він - унизу, в напівтемряві, вона - нагорі, у світлі, напружене мовчання, ледве чутне порипування мостин. У старому будинку завжди є такі крихітні звукові примари, сумна месмерична луна, шепоти та шерехи, що залишилися від колишніх жильців.

- Так, - сказала вона нарешті, - так, авжеж.

Поки він піднімався сходами, вона відступала. І нарешті темний вощений паркет між ними ліг, неначе озеро, в ньому плавали плями світла від старовинної бронзової люстри.

- Так? - повторила, цього разу з акуратно дозованою питальною інтонацією. Голосом вона володіла пречудово.

Негатив змінився позитивом - на тлі темного вікна вона здавалася дуже білою, не просто білою - сріблястою, як рибка-верховодка, - і такою ж гладенькою. А волосся так і залишилося дуже чорним, смоляним. Каре, а-ля двадцяті. «Бродячий собака», довгий мундштук, кокаїн, завірюха...

- Я чув, як ви співали Іоланту, - сказав він, аби щось сказати, - на репетиції...

- Так, - погодилася вона.

Він глибоко вдихнув і зробив ще кілька кроків. Вона стояла, упершись у підвіконня, і, щоб не сполохати її, він знову зупинився, цього разу посеред

кімнати.

– Я, напевно, повинен представитися. – Він переніс вагу з однієї ноги на другу і зітхнув. – Розумієте, я роблю розвідки... певним чином...

– Знаю, – сказала вона спокійно, – мені Шпет сказав. Що ви обов'язково прийдете.

Ну так, звісно, адже вони тут усі одне одного знають...

Шпет і Воробкевич говорили самі, йому залишалося тільки підтакувати, а ця перетворювала мовчання на напружену захоплюючу драму. «Карл Бехштейн» біля стіни, потерте шкіряне крісло, на гнутій спинці віденського стільця мереживний чорний ліфчик... Цікаво, ліфчик – теж частина експозиції? Чи вона просто забула його прибрати?

– Цей портрет... тієї Валецької?

– Так, – сказала вона і знову замовкла.

– А... хто писав?

– Ерделі. Це оригінал. Там, унизу, – копія.

Судячи з цього бюстгальтера, не такі вже й маленькі в неї груди. Чорт, не про те думаю.

– Насправді там, унизу, все підробка. Ну, майже все. Знаєте, як буває, коли нічого не залишилося, – відновлюють за світлинами, за розповідями. Адже вам архіви потрібні? Щоденники, листи? У них немає архівів.

– Я і не сподівався, – сказав він. – Це було б занадто велике щастя. Хоча, якщо подумати, у приватних архівів більше шансів зберегтися. Міський архів вивозили – і не раз. Я з'ясовував. Нічого немає.

– Ви цікавитесь якоюсь літературною групою. Шпет казав.

Вона раптом опинилася зовсім близько, схоже, й пересуватися вміла, як рибка, – ворушачи самими лише хвостовими плавцями. Є в неї хвостові плавці?

Ніс прямий, із тонкими ніздрями. Чорні акуратні брови, гладенький круглий лоб. Опуклі перламутрові повіки. Вона, виявляється, була в темному светрі із глибоким викотом човником і у вузьких брючках, але відчуття срібла та холодного блиску не зникало. І ще вона була босоніж. Дуже маленькі ступні. Й тонесенькі кісточки.

Вона була нижчою від нього на голову.

– Скажіть... – Від неї пахло лілеями, мохом, мокрою зеленню, землею. Дивні парфуми, але їй личать. – Навіщо ви прийшли? Насправді?

Напевно, треба було сказати: я почув, як ви співаєте «Юланту», і закохався – пристрасно, непереборно. Вона істеричка, для неї нікого, крім неї самої, не існує, він легко доб'ється її прихильності. Почати з «Юланти», полестити, лестощів забагато не буває. А потім, ненав'язливо, підвести розмову до тієї самої Валевської.

– Я збираю інформацію про «Діамантового витязя». Була така літературно-мистецька група на початку минулого століття. Ваша бабуся... – Він прикинув і виправився: – Прабабуся співала в опері, яку вони ставили. «Смерть Петронія». Я сподівався, ви щось знаєте про це.

Дуже чіткі брови зійшлися на блідому чолі, утворивши акуратну зморщечку. Вона вся була така от – акуратна. Ладненька. Гладенька.

– Ні. Здається, ні. Не пам'ятаю.

– Партитуру до неї писав Ковач. Ладислав Ковач. Шпет сказав, він геній. Був генієм.

Зморщечка між бровами стала глибшою. У чорних очах плавали крапки світла. Поривчасто схопила його за руку, так несподівано, що він ледь не висмикнув свою. Пальці були як у дитини – тоненькі, вологі й холодні.

– Ходімо вниз. Я покажу вам.

– А хіба... не зачинено?

– Ну то й що?

Фотоелементи, чи що там було насправді, але здавалося, вона запалює світло в будинку мимохідь, однією своєю присутністю. На сходовому майданчику, в холі, в порожніх кімнатах нижнього поверху. Стовпчик із оксамитовою лінвою вона просто відсунула.

Упорядникам, подумав він, не вистачило азарту. Немов би хтось, хто розставив меблі та розвісив картини та світлини, понахапував, що потрапило під руку, махнув цією самою рукою і сказав: а, нехай собі!

Музейна вітрина – фанера, шпон, а ось бюро добре, інкрустоване перламутром і слоновою кісткою, і букет воскових квітів під скляним ковпаком непоганий, тепер таких, вважай, і не знайдеш. Вьорджинель. Купка старих нот. Гарна копія того, горішнього портрета, нефахівцеві й не відрізнити. Молода темнокоша, темноока жінка у мантильї. Вочевидь, у ролі Кармен. Чорний кучерик на скроні. Глибокий викот кокетливо прикритий пишною трояндою. Схожа на цю, на Яніну?

Незрозуміло. Вона попливла до високого вікна, віддзеркалення на вощеному паркеті ледве встигало за нею, розсмикнула важкі оксамитові порт'єри, втім, незрозуміло, навіщо. Ззовні стояла цілковита темрява, він розрізняв лише парні відображення лампочок бронзової люстри. Навіщо вона його сюди потягла?

– Хочете подивитися на Ковача? – Вона знову попливла, цього разу до вітрини. Босі ступні залишали на паркеті вузькі сліди, що танули, начебто вона бігла по льоду.

Під склом із коричневих твердих світлин посміхалися незнайомі чоловіки в сюртуках і жінки в блузках із рукавами-буф. Із чорно-білих – чоловіки в сюртуках і жінки в жакетках і маленьких капелюшках. Чоловіча мода змінюється повільніше. Тепер бувають такі обличчя? Такі маленькі злі жіночі губи? Такі опуклі високі лоби?

– Шпет ходив, випрошував. Був згоден на копії, на знімки знімків. Але я відмовила. Нехай усе буде тут. Якщо є в усіх – який же це музей?

Наймолодший, найвищий, найширокоплечіший, комір білої сорочки-апаш відкриває міцну шию, пасмо волосся падає на високе чоло, стоїть трохи осторонь. Темно-русявий? Брюнет? На світлинах волосся зазвичай темніше, ніж насправді. Відкрита посмішка, світосяйна чарівність юності.

– А це? Ваша... прабабуся, так?

Молода жінка в жакетці, на плечах лисяча горжетка, звіряча мода. Чіткі дугоподібні брови, хвилясте коротке волосся. Маленький рот на світліні був чорним, наче вона їла вугілля. Поряд худорлявий чоловік у круглих окулярах, навіть на поганій світліні видно, що обличчя в нього добре, трохи розгублене, як буває у дуже короткозорих людей.

– З чоловіком? Нахмансон? Інженер-путієць?

– Ви добре підготувалися, – сказала вона. – А з Ковачем вони познайомилися, коли ставили якусь аматорську виставу. Кажете, це була «Смерть Петронія»? Я не пам'ятаю.

– Ніхто не пам'ятає. Він справді був геніальним?

– О так! – Вона знизала плечима. – Принаймні так кажуть. Адже нічого не збереглося. Ані нотних записів, нічого.

– А що з ним сталося? Мені казали, він загинув.

– У тридцять дев'ятому. Він пристав до повстанців і загинув зі зброєю у руках, захищаючи незалежність своєї країни, – сказала вона офіційним голосом. Напевно, копіювала екскурсовода, який вдень водить тут екскурсії.

– А... Нахмансон?

– Тоді ж. Прийшли Совети, і його розстріляли. За саботаж.

Вона говорила сухо, наче підкреслюючи: ти просто чужинець, сповнений цікавості, а ми не любимо чужинців. Смерть приносять саме чужинці.

– Саботажу насправді, звісно, не було?

Вона помовчала. Гарячково, переривчасто зітхнула.

– Хочете знати, як усе було насправді? Насправді це довга історія.

Відскочила від вітрини до обтягнутої оксамитом козетки з левовими лапами-ніжками й табличкою «Сидіти забороняється». Сіла, закинувши ногу на ногу. Опуклі, акуратні нігті. Як мушлі. Й фарбовані перламутром. Усе в ній було якесь водяне, наче вона грала в русалку, яка через підводну нудьгу грає в земну панянку. Охопила коліно руками. Бліді маленькі руки.

– Я люблю довгі історії, – сказав він і, присунувши тонетівський фотель, сів навпроти. Там теж була табличка «Сидіти забороняється», але він її проігнорував.

Знову зітхнула. В ямці біля початку шиї пульсували тіні.

– Я теж. Але мало хто хоче слухати. Напевно, тому, що всім і без того все відомо. Про постріл у театрі. Це є навіть у путівнику. Цю історію в нас дуже цінують. Ми нею пишаємося. Вона, можна сказати, окраса міста.

Ретельно дозована порція отрути.

Він миролюбно сказав:

– Є такий різновид культурного канібалізму. Нещастя, особливо мальовничі, стають загальним надбанням. Тим більше, це й справді вже історія.

– Так. Але ця історія й справді сумна. Вона про вродливу, удачливу, талановиту та щасливу жінку, яка кохала свого чоловіка. І ось одна влада заступила іншу. І прийшли нові, чужі, страшні люди. І ці чужі люди зруйнували та доламали те, що не встигли зруйнувати та доламати попередні чужі люди. Коли якась влада тримається довго, можна знайти якісь шпарини, нори, де можна сховатися і навіть спробувати бути щасливим. Але в нас жодна влада не трималася довго. Розумієте?

- Так. Можна спробувати. Бути щасливим. Багато хто намагався.

- Спочатку вони розстріляли своїх же. Тих, хто тікав сюди у двадцяті. Просто про всяк випадок. Потім узялися за місцеву інтелігенцію. Специ, так вони говорили. Адже специ теж могли стати поплічниками ворога, чи не так? Але специ все ж таки були корисними, і їх вилучали вибірково. І хтось доніс на Нахмансона. Залізниця – стратегічний об'єкт. І його взяли. І Магдалена, аби врятувати його, віддалася одному значному чину НКВС...

Він зазначив про себе це старомодне – віддалася. Не переспала, ні. Віддалася.

- Вона була дуже гарною акторкою, дуже. Пушной, ну, цей енкавеесник, повірив, що вона кохає його, його одного, але зобов'язання щодо першого чоловіка... ну, ви розумієте. Словом, якщо пощастить витягти бідолаху Нахмансона, то це буде нібито спокутування її зради. Він на той час аж нетямився від неї.

- Але витягти Нахмансона не вдалося?

- Ні. Його вже розстріляли. Пізніше з'ясувалося, що на нього звів наклеп товариш по службі. Хотів зайняти його місце. Ну і коли виявилось, що вже нема кого рятувати, Магдалена в обличчя сказала енкавеесникові все, що про нього думала. Що він їй огидний. Що вона, перед тим як лягти з ним, приймала морфій. Що її трусить від цих рук... із задирками... від запаху його чобіт... його ніг...

Вона прикрила очі, під опуклими повіками ходили зіниці. Тонкі ніздрі роздималися. Дуже гарна акторка, дуже.

- Це було в гримерці, вона саме готувалася до виходу, і ось...

- Сказала все йому і вийшла співати партію? Show must go on?

- Певна річ. – Вона навіть злегка здивувалася. Круглі брови трохи підвелися.

Ось дивний, альтруїстичний егоїзм. Буквально хвилину тому знала, що її коханого чоловіка розстріляно, кинула в обличчя кату-коханцю, що ненавидить його... І виходить на сцену співати. А що вона, до речі, співала?

– А що вона, до речі, співала?

– Кармен.

Ну, звісно. Кармен. Як же може бути щось інше? Хозе та Гарсія Кривий. Чудова, чудова мізансцена.

– Звісно, вона вийшла співати. Як же інакше. Я ось усе думаю, чому він не вбив її одразу, там, у гримерці? Напевно, шок. Вийшов механічно, механічно увійшов до зали, сів у перший ряд, там була броня, для партактиву. І потім, у міру того, як він усвідомлював, що вона просто ним скористалася, зухвало, безсоромно, що він занапастив свою кар'єру заради примари...

Маленькі руки, що обіймали коліно, зціпилися сильніше, кісточки побіліли.

– Так, – погодився він, – у цьому є гірка іронія. Одного єдиного разу виявити людяність і тим самим зруйнувати все своє життя.

– Там була її донька, – руки спурхнули, знову лягли на коліна, – сиділа в партері. Вона бачила все. Від початку до кінця. Як він підвівся – мертве обличчя... френч... комір розхристаний, немов він рвав його на собі... в галіфе, в чоботах, у яких відбивалися вогні рампи, як вистрелив... як на білій сорочці Кармен розкрилася багряна квітка. Він влучив у артерію – кров чвиркнула фонтаном і заплямила глядачів у першому ряді. Я все ж таки думаю, їй це примарилося від потрясіння, як ви гадаєте? Таке може бути? Щоб кров із такою силою?

– Не знаю.

– Вона спробувала затулити долонею рану, а кров усе одно струменіла крізь пальці – поштовхами. І вона... подивилася на нього і засміялася. Вона сміялася, доки не впала. Паніка почалася не відразу – спочатку глядачі вирішили, що це за ходом вистави, розумієте?

– Так. Таке буває. А що з ним стало? З цим, із Пушним?

– Він спробував вистрілити у себе, але не зміг. Не знаю, чому. Чи то осічка, чи то набой скінчилися. Відкинув пістолета, закрив обличчя руками і заплакав. Його

увели. Ось і все. Більше я нічого про нього не знаю. Його теж розстріляли, напевно.

* * *

Азія, нубійська рабиня, кохана Петронія: Тиранові протистояти марна річ: з людиною він схожий лиш подобою, на правду ж ані сльози, ані жалощі його не зворушать, і навіть у буйних оргіях йому інакша насолода відома, ніж ти, мій бідолашний, і співдружники зазнали, здригаючись у пристрасті...

Петроній: Ось сонце хмари світанкові забарвило в пурпур, ось друзі мої прокидаються, вільно ранковим повітрям дихають, обнеси ж їх келихом, потіш кожного танцями, а не безглуздою балаканиною. Не для того я платив за тебе повновагим золотом, аби ти удавала тут старого сенатора.

Кінець ознакомительного фрагмента.

notes

Примітки

1

Добродію, будь ласка! (Нім.)

2

Перепрошую? (Англ.)

3

Я загубив своїх товаришів (Англ.).

4

Чому ж ви тоді їм не зателефонуйте? (Англ.)

5

Вони недоступні. Розумієте, катакомби... (Англ.)

6

Які ще катакомби? (Англ.)

7

Стародавні... Стародавні греко-римські катакомби... (Англ.)

Купить: https://tellnovel.me/ru/gal-na_mar-ya/avtohtoni

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купить](#)